

Estudi històric y crítich sobre l'Antiga Novela Catalana pera servir d'introducció al Novelari Català dels segles XIV a XVIII. (Continúa de la columna 249.)

CAPÍTOL III

NOVELES FILOSÒFIQUES Y APOLOGÈTIQUES

Abans de que la novela devingués un genre literari de simple entreteniment, y abans de que, com a conseqüència de la seva inutilitat didàctica, merescués les diatribes dels moralistes y dels sociòlechs, serví perfectament els propòsits d'uns y altres, encarnant a maravella llurs concepcions d'un ideal de perfecció humana, assolible per la pràctica de la religió, o, d'una manera més vaga, a favor del coneixement de la filosofia. En aquesta part del nostre estudi'n proposèm examinar algunes obres narratives d'aytal genre, en el qual foren especialment pròdigues totes les literatures mitg-evals, sense que'ns ne manquin els exemples dintre de la producció literària moderna.

A Catalunya ocupa'l primer lloch en aquest ordre'l ma-lloquí Ramón Lull (1), el qual, possehit d'una activitat ilimitada en pro d'un ideal cristià congruent ab les seves doctrines filosòfiques, havia d'assajar, l'un darrera l'altre, tots els procediments de propaganda y de catequisació coneguts en el seu temps. La literatura aràbiga, de la qual era prou coneixedor, singularment per les obres de religió que's proposava combatre, li oferia exemples de certes formes de la novela oriental que'l seu esperit pràctic hagué de trobar utilitzables als propis fins.

El *LIBRE DEL GENTIL E LOS TRES SAVIS* es, entre les produccions d'en Lull, la qui se'ns presenta més arrodonida pera satisfer al tipo de la que podríem anomenar novela de controvèrsia.

Aquesta obra fou escrita entre 1272 y 1275, y, segons sembla, en aràbic abans que en català pel propi autor, havent estat després traduïda a l'hebreu, al llatí, al castellà y al francès. Pera donar idea de la senzilla faula utilitzada per en Lull en el llibre qu'ns ocupa, reproduïrem un fragment del pròlech del meteix, seguint en això l'exemple del senyor Menéndez y Pelayo, qui cregué preferible traduir una part del susdit pròlech (2) a donar en extracte l'argument del llibre. En el nostre cas tindrà encara l'aventatge de donar a conèixer aquest autor en sa llengua natural, emprant a ses propies paraules tot l'encís de simplicitat y de lluminosa sugestió qui són les característiques de l'estil de l'escriptor balear:

«Per ordonament de Deu se sdeuench que en vna terra
» hac vn gentil molt saui en philosophia, e considerà en sa
» veylesa, e en la mort, e en les benanances de aquest mon.
» Aquell gentil no hauia conexença de Deu, ne crehia en
» resurreccio, ne apres sa mort no crehia esser nuyla cosa.
» Dementre consideraue en esta manera, sos vlls foren en
» lagremes e en plors, e son cor en sospirs, e en tristicia, e
» en dolor; cor tant plahia al gentil aquesta vida mundana,
» e tant li fo horrible cosa la cogitança de la mort, e la albi-

» rança que apres sa mort no fos nuyla cosa, que nos podia
» consolar ne abstenir de plorar, ne la tristicia de son cor
» gitar no podia. Estant lo gentil en esta consideracio e en
» est trebayl, en coratge li vench ques partis de aquella
» terra, e que sen anàs en terra estranya, si per auentura
» poria atrobar remey en sa tristicia; e pensà que sen anas
» en vna gran forest, la qual era ahondosa de moltes fonts, e
» de molts beyls arbres fruyters, per los quals lo cor[s] podia
» hauer vida. En aquella selua hauia moltes besties, e mol-
» tes aus de diuerses maneres; e per aço cogità de estar en
» aquell ermitatge per veher e odorar les flors; e, per la
» beylea dels arbres, e de les fonts, e de les erbes aesmàs
» de hauer alcun refrigeri a sos greus pensaments qui molt
» fort lo turmentauen el trebaylauen.

» Cant lo gentil fo en lo gran boscatge, e viu les riberes,
» e les fonts, e los prats, e que en los arbres foren auceyls de
» diuerses linyatges qui cantauen molt douçament, e sots los
» arbres hi hauia cabirols, ser[u]jos, gatzeles, lebres, canils,
» e moltes daltres besties qui eren molt plasmats a veher, e
» que los arbres eren carregats de flors e de fruyts de diuer-
» ses maneres, don exia molt plasant odor, se volch conso-
» lar e alegrar en ço que vehia, e ohia, e odoraue; e lo pen-
» sament li vench de sa mort, e lanitxilament de son esser;
» e adonchs multiplicà son coratge en dolor e en tristicia.

» Dementre quel gentil era en aquests pensaments, per
» los quals crexia sa tristicia e sos torments multiplicauen,
» en volentat li vench que sen tornàs en sa terra; mas pensàs
» que aytal cogitacio e aytal tristicia en que era no podia
» exir de son cor sens alcuna ajuda o alcuna auentura. E per
» aço refrenà son coratge de tornar a entras, e ana en auant,
» de loc en loc, e de fontana en fontana, e de prat en ribat-
» ge, per temptar e assajar si per nuyla cosa plasant que
» vehes ne ohis poria de si gitar lo pensament en que era; e
» on mes anaua ne pus beyls lochs atrobaua, pus fortment
» lo pensament de la mort lo destrenyia. Lo gentil coylià de
» les flors, e menjaua dels fruyts dels arbres per assajar si
» lodorament de les flors, e la sabor dels fruyts, li dona-
» rien alcun remey; mas com pensaua que a morir hauia, e
» que temps vendria que eyl no seria nuyla cosa, adonchs
» multiplicaua sa dolor, e son plor, e son trebayl.

» Estant lo gentil en est trebayl, no sabia qual conçeyl
» se presés, per la gran angoxa de pensaments en los quals
» era; e ajonoylàs en terra, e leua ses mans e sos vlls al cel,
» e besà la terra, e dix aquestes paraules en plorant e sus-
» pirant molt deuotament: —¡Ha, las mesqui! j'en qual ira e en
» qual dolor est esdeuengut caytiu! ¿Per que fuist engenrat
» ne venguist en lo mon, pus no es quit ajut als trebayls que
» sostens, ne, si es nenguna cosa qui haja en si tanta de virtut
» quit pusca ajudar, com no ve e no si pren de tu pietat?
» ¿E per que de ton coratge no gitas aquests pensaments qui
» no cessen a multiplicar los greus torments que sostens? —

» Cant lo gentil hac dites aquestes paraules, en coratge
» li vench que es partis daquell loch, e que anàs tant de
» vn loch en altre entro que pogues atrobar alcun remey.
» Dementre quel gentil anaua per lo boscatge, con hom
» exerrat, de vn loch en altre, esdeuench en vna carrera
» molt beyla, e pensà que aquella carrera tengues tant tro-
» que vehes a qual fi poria venir del trebayl en que era.
» Esdeuench se que dementre quel gentil anaua per aquella
» via, tres sauis se encontraren al iuxte de vna ciutat. La vn
» era juheu, e laltre era crestia, e laltre sarrahi. Con foren
» defora la ciutat, e la vn viu laltre, adonchs se saludaren,
» e agradablement se acoyliren, e se acompanyaren, e cascu
» demanà al altre de son estament e de sa sanitat, ne qual
» era sa volentat; e tots tres se acordaren que se anassen
» deportant per recrear la anima qui era trebaylada del es-

(1) En tot lo que sobre Ramón Lull seguirà en aquestes planes, ens declarèm, una vegada més, tributaris de l'obra del senyor Menéndez y Pelayo citada anteriorment; y també del senyor Rubió y Lluch, per les llicons que l'il·lustrat professor donà, sobre *Ramón Lull*, en 1910, en els *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona, imp. «L'Avenç», 1911).

(2) Obra cit.; I, pàg. LXXIV y seg.

»tudi en que hauien estat. Tant anaren los tres sauis par-
 »lant cascu de sa creença e de la sciencia qui mostraua a
 »sos escolans, que sdeuengren en aquella forest per la qual
 »anaua lo gentil; e foren en vn bell prat on hac vna beyla
 »font qui regaua cinch arbres significats per los cinch ar-
 »bres qui son al començament de aquest libre (1). A la font fo
 »vna molt beyla donceyla, molt noblement vestida, e caual-
 »caua en vn beyl palafre, lo qual abeuraua en la font. Los
 »saui, qui viren los cinch arbres qui eran molt plasents a
 »veher, e viren la dona qui era ab semblant molt agradable,
 »anaren a la font, e saludaren, molt homilment e deuota, la
 »dona; e ella agradablement lur reté lurs saluts. Los sauis
 »li demanaren son nom, e ella lur dix que ella era *Intelli-
 »gencia*; e los sauis la pregaren quels dices la natura e les
 »proprietats dels cinch arbres, ne que significauen les
 »letres qui eren escrites en cascuna de lurs flors »

La dama Inteligencia satisfà a la demanda, explicant el significat de quiscun dels cinch arbres y de quiscuna de llurs flors; constituint tot això la exposició alegòrica del sistema filosòfic lullian en lo que aquest ofereix de més extern y assequible, car sempre'l nostre autor, y en el present llibre més encara qu'en altres, s'esforça en reduir a nocions primaries y a símbols quasi materials els conceptes més subtils de la seva teodicea.

Termenada la explicació, la dama va pendre comiat dels tres sauis, els quals romangueren sota'ls cinch arbres, al peu de la font. Aleshores pensaren tots plegats lo útil que fóra pera'l món que, a favor d'aquells arbres, poguessin *per rahons demostratives y necessaries*, concordar-se ells tres y reduir llurs diverses creencies a una lley sola, y que tots ensemps donguessin gloria y llaor a nostre senyor Deu.

Mentres quiscun dels sauis se concentrava en sí meteix, examinant els simbòlics arbres y remembrant les explicacions de madona Inteligencia, arribà en aquell lloch el Gentil, al qual hem deixat fent via a través de la forest, qui simbolisava, com la *selva oscura* del Dant, la confusió y dubte de les cogitacions a que aquell gentil s'era lliurat enfront del problema de la vida y de la mort.

Quan el Gentil s'hagué sadollat en la font, saludà als tres sauis, els quals li retornaren la salutació en nom de Deu. Després li demanaren com se deya, y, observant la seva tristesa, inquiriren-ne la causa. L'arribat de nou se descansà de les seves penes en els tres sauis, y els digué: «Posat que vosaltres m'hajau salutad, dient-me que m'ajut »Deu, soch molt meravellat de les vostres paraules, car »jamay no he ohit parlar semblantment »

Aleshores els sauis li demostraren la existencia de Deu y de la resurrecció, lo qual fou motiu de gran goig pera'l neòfit; emperò tot seguit se trobà en nova confusió quan va saber que ls tres sauis eren desacordats entre ells, en creure y practicar quiscun una lley o religió distinta.

En aquest punt comença propiament la part didàctica del llibre, fent l'autor, per boca dels sauis, exposició dels principis de quiscuna de les tres religions, començant a parlar el jueu, per rahó d'esser la seva lley la més antiga, y seguint-lo'l cristià y el sarrahi. Mentre cada savi parla, els altres escolten respectuosament, y el Gentil segueix ab atenció les explicacions de tots, y's fa esclarir per cada disertant aquells conceptes que no entén prou.

Acabades les explicacions dels sauis, quedà'l Gentil en llibertat d'elegir la lley que més veritable pogués semblar-li;

(1) En la edició d'en Geroni Rosselló (Palma, 1901), de la qual hem copiat aquest fragment, els arbres de qu'es feta aquí qüestió apareixen representats en sengles làmines a manera d'arbres genealògics.

concepte d'alta tolerancia qui es més d'admirar pera aquella època d'ardent proselitisme religiós.

El LLIBRE DEL GENTIL en català figura dintre'l primer volum de les obres del beat mallorquí que'l senyor Geroni Rosselló començà a publicar fa anys y que posteriorment (1901) completà'l nostre malaguanyat amic en Mateu Obrador, per encàrrech de la Comissió Editora Lulliana qui actualment s'ocupa de la publicació de les obres completes d'en Lull.

D'una semblant ficció novelística, emperò simplificada encara, feu us en Lull en altres llibres de controversia, qu'ns són pervinguts no més en llatí (1); y també en la DISPUTACIÓ DE CINCH SAVIS, escrita en 1294, el text català de la qual ha aparegut darrerament a la Biblioteca Real de Munich, en un manuscrit del xv.^{en} segle (2).

Aquest text comença de la manera següent: «En una »gran selva, a ombra dun bel arbre, pres duna gran fontana »estauen. iiii. sauis qui longament auien estudiat en philo- »sophia: la un era lati, laltre era grech, laltre nestori, laltre »jacopin; e parlauen de Deus, [e] en lagremes [e] en plors »estauen, car gran tristícia auien per rao del mon, qui es »en tan torbat estamen, e car Deus era tan poc conegut e »amat per son poble, com sia quel sia digne de gran amor »e honor, e gran mal sia no conexer Deus ni amar ni fer a »el la honor qui li coue.

»E dementre que los quatre sauis en axi de Deu parla- »uen, els veeren uenir .j. sarrai, qui en la sciencia de philo- »sophia auia longament estudiat, e dix la .j. dels: — Ha, con »gran dampnatge es de crestians e gran deshonor per en »Deus en est mon, en so que los sarraiy, qui son en error, »prenen nostres terres e tenen aquela sancta terra ont »Jhesu Christ fo nat, crucificat e mort per nosaltres pec- »cadors! »

Els altres sauis abunden en les meteixes idees, y encara estableixen entre tots el fet de que, si hi hagués unitat entre'ls cristians, fóra possible subjugar els sarrahins y els tartres. Pera conseguir la concordança dels llatins y dels cismàtics emprenen ampla discussió teològica (en la qual no hem pas d'entrar nosaltres), afegint-s'hi també'l sarrahi, arribat darrerament.

El llibre acaba formulant el llatí (qui en la disputació té'l lloch del propi Lull) una petició al Sant Pare Celestí V, encaminada a que, per rahó de pública utilitat, els religiosos y seglars qui desitgessin honrar a Nostre Senyor y pendre mort a favor de la seva causa, aprenguessin diversos llenguatges y anessin a predicar els evangelis per tot el món. Altres projectes encara formula l'autor en aquest curiós document, revelador de l'entusiasme apostòlic del beat mallorquí, de qui es sabut que portà fins al propi sacrifici aquest generós ideal de difusió de les doctrines del cristianisme.

Compost a continuació del *Gentil*, el LLIBRE DEL ORDE DE CAVALLERIA (1276) ens ofereix un altre exemple de tractat doctrinal, unit a una ficció poètica destinada a servir-li d'enquadrament. Aquesta obra, que'ls coneixedors reputen incompleta en l'estat en qu'es pervinguda fins a

(1) Són el *Liber de Spiritu Sancto*, y el *Liber Tartari et Christiani*.

(2) Manuscrit 604, hisp. 60, segons la noticia d'en Mateu Obrador (vid. l'*Anuari* de 1908, de l'Institut d'Estudis Catalans, pàg. 600). El text ha estat copiat pel nostre car amic en Manuel de Montoliu, qui ha posat generosament a disposició nostra'l seu tresllat, pera la redacció d'aquesta noticia.

nosaltres, constitueix un doctinal de perfecció pera'ls cavallers, segons les idees pedagògiques d'en Lull, qui tenen, per lo que fa referencia a n'aquesta materia, llur complement en altres dels seus tractats, com són, el *Libre de Contemplació*, el *Libre de Santa Maria*, el *Blanquerna*, l'*Arbre de Sciència*, etc., en tots els quals l'autor mallorquí s'ocupa de les virtuts de perfecció propries a l'estament cavalleresc.

Res millor pera donar a conèixer la falla literaria en la qual ve com empeltat el *LIBRE DEL ORDE DE CAVALLERIA* que reproduir-ne'l pròlech, car ell es en sí tot l'argument. Per altra part, com diu molt bé'l senyor Menéndez y Pelayo, el millor extret en prosa moderna fóra incapaç de donar idea de la gracia candorosa d'aquesta mena de relacions, qui's fan venir a la memoria'ls retauls dels pintors anomenats *primitius*.

«En una terra sesdevench que un savi cavaller qui longament hac mantengut lorde de cavalleria en la noblesa e força de son alt coratge, e saviesa e ventura lagren mantengut en la honor de cavalleria en guerres e en torneigs, en assauts e en batalles, elegí vida ermitana con viu que sos dies eren breus e natura li defallia per vellesa a usar d'armes. En adonchs desemparà sos heretatges, e heretà sos infants: e en un boscatge gran, abondós daygues e d'arbres fructuoses, feu sa habitacio, e fogí al mon, per so que lo despoderament de son cors, en lo qual era esdevengut per vellesa, nol desonràs en aquelles coses on saviesa e ventura lonch de temps lo havien tengut honrat. On, per assò lo cavaller cogità en la mort, remembrant lo trespassament daquest segle en laltre, e entès la sentència perdurable a la qual havia a venir.

«En un bell prat hac un arbre molt gran, tot carregat de fruyt, on lo cavaller vivia en aquella forest. Dessots aquell arbre hac una fontana molt bella e clara, de la qual era abondós lo prat e els arbres qui li eren entor: e lo cavaller havia en costuma tots jorns de venir en aquell lloch adorar e contemplar e pregar Deu, al qual fasía gracias e mercès de la gran honor que li havia feta tots temps de sa vida en est mon.

«En aquell temps, en la entrada del gran ivern sesdevench que un gran Rey molt noble e de bones custumes bé abondós, hac manades cortis: e per la gran fama qui fon per la terra de sa cort, un asaut escuder tot sol en son palafre cavalcant, anava a la cort per esser adobat a novell cavaller: on, per lo treball que hac sostengut de son cavalcar, dementre que anava en son palafre, adormís. E en aquella hora lo cavaller qui en la forest fahia sa penitencia fon vengut a la font contemplar Deu e menysprear la vanitat de aquest mon, segons que cascun jorn havia acostumat.

«Dementre que l'escuder cavalcava en axí, son palafre exí del camí e més se per lo boscatge, e anà tant là hon li plach per lo boscatge, tro esdevench en la fontana hon lo cavaller estava en oracio. Lo cavaller qui viu venir l'escuder, lexà sa oracio e assech se en lo bell prat a la ombra del arbre, e començà a legir a un libre que tenia en sa fauda. Lo palafre con fo a la font bech de laygua: e l'escuder qui sentí en durment que son palafre nos movia, despertàs e viu devant sí lo cavaller, qui fo molt vell, e hac gran barba e lonchs cabells e romputs vestiments per la vellesa; e per la penitencia que fasía fo magre e descolorit, e per les lagremes que gitava sos ulls foren apoquits, e hac esguart de molt sancta vida. Molt se meravellà la un del altre, car lo cavaller havia longament estat en son ermitatge, en lo qual no havia null hom vist depuys que hac desemparat lo mon es lexà de portar armes. E l'escu-

der se meravellà forment con era esdevengut en aquell lloch.

«L'escuder devallà de son palafre saludant agradablement lo cavaller, e lo cavaller lo acullí on pus bellament poch, e asegren se en la bella erba, un prés del altre. Lo cavaller qui coneix que l'escuder no volia primerament parlar, per so car li volch dar honor, parlà primerament e dix: — Bell amic, qual es vostre coratge, ni hon anats, ni per que sots assí vengut?

«— Sènher, dix l'escuder, fama es per longues terres que un Rey molt savi ha manada cort e farà simateix caval·ler, e après farà cavallers altres barons estranys e privats: on, per assò jo vag a aquella cort per esser novell cavaller: e mon palafre, dementre que jcm adormia per lo treball que he hauí de les grans jornades, ham amenat en aques lloch.

«Con lo cavaller ausí parlar de cavalleria, e remembrà lorde de cavalleria e so quey pertany a cavaller, adonchs gità un suspir e entrà en consirer, membrant en lo honorament en lo qual cavalleria lo avia longament mantengut. Dementre que lo cavaller cogitava en sí mateix, l'escuder li demanà de que era son consirer. Lo cavaller dix: — Bell fill, mos pensaments son del orde de cavalleria, e del gran deute en que es cavaller con mantenga la alta honor de cavalleria.

«L'escuder pregà lo cavaller que li dixés lorde de cavalleria qual es, ni per qual manera hom lo pot mills honrar e conservar en la honor que Deu li ha donada.

«— ¡Com, fill, so dix lo cavaller, e no saps tu qual es la regla e lorde de cavalleria? e com pots tu demanar cavalleria tro sapies lorde de cavalleria? car negun cavaller no pot mantenir lorde que no sap, ni pot amar son orde ni so que pertany a son orde, si no sap lorde de cavalleria, ni sap coneixer lo falliment que sia contra son orde. Ni negun cavaller no deu fer cavaller si no sap lorde de cavalleria, car desordonat cavaller es qui fa cavaller e no li sap mostrar les custumes quis pertanyen a cavaller.

«Dementre quel cavaller deia aquestes paraules e reprenia l'escuder qui demanava cavalleria, l'escuder demanà al cavaller: — Sènher, si a vos plazia quem dixéssets lorde de cavalleria, assats me sent coratge quel orde apendria, e que seguiria la regla e lorde de cavalleria.

«— Bell amic, so dix lo cavaller, la regla e lorde de cavalleria es en aquest libre en lo qual jo lig alcunes vegades, per so quem fassa remembrar la gracia e la mercè que Deus ma feta en aquest mon, per so car honrava e mantenia lorde de cavalleria a tot mon poder: car enaxí con cavalleria dona tot so que pertany a cavaller, enaxí cavaller deu donar totes ses forces a honrar cavalleria.

«Lo cavaller liurà lo libre al escuder: e con l'escuder lach lest, en lo qual entès que cavaller es un de mil hommens elet a haver pus noble offici que tots, e hac entesa la regla e lorde de cavalleria, adonchs consirà un petit e dix: — Ah, sènher Deus! beneyt siats vos quim havets aduyt en lloch e en temps con jo haja conexensa de cavalleria, la qual he lonch temps desirada, sens que no sabia la nobilitat de son orde, ni lonrament en que Deus ha posats tots aquells qui son en lorde de cavalleria.

«— Amable fill, dix lo cavaller, jo son prés de la mort e mos dies no son molts: on, con aquest libre sia fet per retornar la devocio e la leyalitat e lordenament que cavaller deu haver en tenir son orde, per assò, bell fill, portats vos en aquest libre a la cort hon anats, e mostrats lo a tots aquells qui volen esser cavallers novells: guardats lo e car lo tenits, si amats lorde de cavalleria. E con serets adobat a novell cavaller, retornats per aquest lloch, e di-

» gatsme quals son aquells qui seràn fets novells cavallers
» e no auràn estats obedients a la doctrina de cavalleria.

» Lo cavaller donà sa benedicció al escuder, e l'escuder
» prèls lo libre, e prèls comiat molt devotament del cavaller,
» e pujà en son palafre, e anassen a la cort, e tench son
» camí molt alegrement. E saviament e ordonada donà e
» representà aquest libre al molt noble Rey e a tota la gran
» cort, e sofferí que tot cavaller qui am esser en orde de
» cavalleria lo pusque translatar, per so que a les vegades
» lige e recort lorde de cavalleria.»

Després d'això, s'entra totseguit en materia, desenrotllant-se en set capítols o parts tota la doctrina relativa a l'estat dels cavallers; acabant ab aquestes paraules: «E car nos havem a parlar del libre qui es *del Orde de Clerecia*, per assò parlam tant breument del *LIBRE DEL ORDE DE CAVALLERIA*, lo qual es fenit a gloria e a benedicció de nostre senyor Deu.»

Aquesta conclusió sembla tancar de cop ab el llibre y ab l'argument narratiu iniciat en el pròlech qu'hem transcrit: hi manca, donchs, el retorn de l'escuder, en compliment de lo que aquest havia promès a l'ancià cavaller del bosch. Ab tot, furdant-nos en els mots finals de l'obra, no es pas de creure qu'en Lull l'hagués may escrita la conclusió que l'argument del pròlech sembla reclamar: l'autor tenia pressa pera empendre altre treball, y aquesta impaciència, qui apar esser la nota característica de la seva accidentada vida d'apòstol, li havia de fer oblidar per sempre més la formal promesa del seu escuder. Lo qual no exclou pas, com a valor entès, el que aquell tornés un día o altre al bosch: fou en Lull qui, potser, cregué que no calia ja tornar-ne a parlar, un cop hagué complert el seu objecte d'exposar, en el llibre qui'ns ocupa, la doctrina de çò que a cavalleria's pertany. El nostre autor fou sempre un escriptor interessat (en el bon sentit de la paraula), y solament novel·la per incidència, car ell, més que novel·lista, y abans que novel·lista, fou un catequisador, no entrant may en els seus propòsits fer obra exclusivament literaria, sinó essencialment utilitaria y pràctica.

Qui hagué cura de completar l'acció novelística del *LIBRE DEL ORDE DE CAVALLERIA* fou el príncep D. Juan Manuel, el qual imità en castellà l'obra d'en Lull, ab el seu *Libro del caballero y del escudero*. En efecte, hi ha afegida a n'aquesta obra la narració de lo que li ocorregué a l'escuder en el torneig, la seva tornada a la ermita, y la mort del vell ermità; coses totes respecte de les quals en Lull ens deixà en llibertat d'imaginar-nos-les segons el gust de cada qual.

De magna concepció novelística, encara que responent sempre a una intenció didàctica, pot esser qualificat, entre les obres d'en Lull, el *BLANQUERNA* (o sia'l *Llibre de Evast y Blanquerna*), escrit devers 1283, a Montpeller; obra qu'encara avuy espera l'hora de la seva publicació en el text original del propi Lull, com sia que no deu merèixer la consideració de tal, la lliçó impresa a València en 1521 (*BIBLIOFILIA*, 278 a-b) enfront de la qual l'editor ja declara haver convertit el text de l'autor a la parla usual valenciana.

L'objecte d'aquest llibre no es altre que presentar successivament els estats de perfecció de la vida humana, ab relació de les distintes funcions socials desempenyades, ja sien aquestes inherents a la vida domèstica, a la religiosa, a l'exercici de la prelacia y del pontificat, o, finalment, a la vida contemplativa, qui constitueix, segons l'illuminat escriptor, la norma de la existencia humana susceptible d'assolir un més alt grau de perfectibilitat, com a conseqüència d'una major aproximació de l'home a Deu. Aquesta concep-

ció filosòfica, feta real en un desplegament novelístich adequat, constitueix, segons el doctor Rubió y Lluch, el primer assaig de la novela social y biogràfica dins les literatures occidentals.

El llibre de *BLANQUERNA*'ns fa conèixer en sos primers capítols el pare del protagonista, Evast, jove de noble familia y habituat a molt bones costums; el qual, resolt a contreure matrimoni, tria per muller la filla d'una honrada dona viuda, de la meteixa ciutat hont ell habitava. Fou fet, donchs, casament entre Evast y Aloma, donant els esposos, a partir del día de llurs bodes, gran exemple de humilitat y virtut, ordenant el regiment de llur casa en forma tal, que foren de tothom molt lloats.

El terç capítol ens mostra a Aloma entristida de no tenir fills, sobre lo qual rahona ab son espòs, aduint Evast molt bones rahons pera que sa virtuosa muller entengui no deure desitjar sinó allò que per voluntat de Deu degui esser-los concedit. El naixement de *Blanquerna* ve recontat en el següent capítol, el qual ens inicia també en el procés de la seva educació y formació espiritual, fins al punt en que son pare pogué considerar-lo apte pera regir la hisenda familiar; emperò *Blanquerna* refusà, nèt y clar, pendre cura de semblants ocupacions terrenes, y declarà son propòsit d'anar-se'n al desert, a fer-hi aspra vida d'ermità, pera millor servir a Deu.

Davant de la ferma resolució de llur fill, Evast y Aloma consentiren en els propòsits d'aquell; emperò la mare, abans de que partís, ensajà encara de retenir-lo, y a l'efecte's concordà ab una seva amiga, na Stasia, viuda, y ab na Cana, filla d'aquesta, pera donar ocasió a que *Blanquerna* fos induït a vida matrimonial. Aloma's feu, donchs, acompanyar per son fill a la casa de les dones susdites, y, pretextant haver de parlar a la mare, deixà a soles *Blanquerna* ab la hermosa Cana; aquesta, moguda de virtuosa intenció, declarà al jove eloqüentment el seu amor, mes *Blanquerna*, ab major eloqüència encara, li feu mostra dels seus propòsits de consagrar a Deu la seva vida, acabant per persuadir a la propria na Cana de que entrés en algún dels ordres de dones de religió.

Se'n va, per fi, *Blanquerna*, prenent comiat, pera sempre més, dels seus pares. Evast y Aloma, romasos sols, extremen encara la perfecció de llur vida matrimonial, y l'exemple d'aquesta vida, esplanada ampliament en els restants capítols del primer llibre del *BLANQUERNA*, serveix a l'autor pera complir ab la primera part del seu programa, relativa a l'estat de matrimoni.

Protagonista del segon llibre passa a esser aquella na Cana, ab qui *Blanquerna* havia tingut el singular col·loqui de que s'es parlat abans. La donzella, recordant-se del consell y bon exemple que li havia donat *Blanquerna* en aquella ocasió, determinà entrar de monja en un convent, contrariant a sa mare, la qual volia que's casés. Na Cana no tingué més remey que fugir, anant-se'n al convent, hont demanà pera esser admesa. Allà acudiren després atropelladament sa mare na Stasia, y tots els parents de la donzella, ab la pretensió de dur-se-la'n, de grat o per força, y decidits, en tot cas, si no podien haver na Cana, a matar totes les monges y a destruir llur monestir. Na Cana meteixa s'encarregà de fer-los entrar en rahó, mostrant-se inflexible en la resolució presa y oferint-se ab goig com a primera víctima, si's decidien a assaltar el convent pera matar a totes les monges. Tan persuassiva fou en el seu rahonar, que no tan sols desarmà les ires dels seus parents, sinó que conseguí que sa mare volgués fer-se també monja com ella; emperò per rahó de la seva edat avançada y delicada salut, no li fou permès, aconsellant-li, en cambi, que fes, fóra del convent,

vida retreta y semblant a la que les monges duyen. Els següents capítols (fins al 48) d'aquesta primera part del segon llibre són destinats a mostrar la perfecció de l'estat de religió en les dones, seguint la vida de na Cana en el monestir, hont assoleix la dignitat d'abadessa, donant continuats exemples de virtut y regint saviament la comunitat a n'ella confiada.

La segona part del meteix segon llibre (capítols 49 a 73) es destinada a tractar de l'estat de religió en els homes. Reprèn la historia de Blanquerna en el punt en que abandona'ls seus pares pera anar al bosch a fer vida solitaria:

Aquell meteix dia, després d'haver corregut a la ventura, esdevingué en un bell prat, hont havia una bella font, sobre la qual havia un bell arbre, y en aquell lloch dormí y reposà Blanquerna aquella nit.

L'endemà, seguint el seu camí, arribà a un lloch hont era edificat un bell palau, el qual habitaven els deu manaments de la lley de Deu, bandejats en aquell lloch pel menyspreu, la desobediencia y l'oblit de les gents. Havent sollicitat Blanquerna la entrada al palau, pogué parlar ab els simbòlics personatges, els quals reberen el visitant en una cambra molt gran y molt bella, hont se veyen «deu cadires d'or, » d'ivori y d'argent, molt ben entretallades, en les quals » seyen molt honradament los deu manaments; los quals » eren molt noblement vestits de brocat y de seda. Grans » barbes tenien, y llonchs cabells, y en llur semblança parien » homens ancians. Cascú de ells tenia en sa falda un llibre, » e cascú se planyia y plorava molt fortment, dient paraules » doloroses. » Cada manament formulà a continuació'l seu plany, lo qual fou causa de que Blanquerna no's pogués abstenir de plorar també, acabant per pendre comiat d'ells, després d'oferir-los continuada obediencia.

A continuació Blanquerna trobà dues dames, Fe y Veritat, les quals anaven a reunir-se ab llur germà Enteniment, a fi de que les acompanyés a terres d'infidels, y, per rahons necessaries, els mostrés els catorze articles (de la Fe), com sia que temps es vengut que no volen rebre auctoritat de la scriptura ni dels sancts.

D'aquesta forma en Lull va introduint en la seva narració les personificacions de l'Enteniment, la Devoció, etc. També fa passar per davant dels nostres ulls homes de carn y ossos, moguts de llurs afanyes, de llurs preocupacions, donant-li ocasió d'establir enginyoses paràboles y animades descripcions, qui fan la lectura del llibre sumament entretinguda, a despit del simbolisme trascendental qui l'informa.

Finalment, arriba Blanquerna a un monestir, ab lo qual té ocasió l'autor de formular els principis de perfecció dins la vida religiosa dels homes, talment com pera les dones ho ha fet abans. També fa conquerir a Blanquerna la gerarquia d'abat, y dona, com a mostra intercalada de les devocions d'aquell a la Mare de Deu, el *Llibre de Ave Maria*, qui forma'ls sis capítols darrers (68 a 73) del segon llibre del BLANQUERNA.

El tercer llibre, intitulat *De Prelatura*, ens mostra com Blanquerna fou elet bisbe, contra sa voluntat, essent-li confirmat tal càrrech pel Sant Pare de Roma. En sa nova situació'l protagonista ordenà'l seu bisbat, com de costum, dintre aquells principis d'humana perfecció qu'hem anat veyent-li practicar abans, servint-se l'autor com arguments, de les benaventurances, que glosa en forma d'exemples en capítols successius.

De Apostolical Senyoria es titolat el quart llibre, hont Blanquerna pervé a la dignitat papal. Aquí's troba aquell curiós episodi en que un foll (en el qual hem de reconèixer el propi Lull) se presentà davant del Papa y dels cardenals

reunits, portant en l'una mà un esparver, y en l'altra, lligat ab una corda, un goç. «Jo so Ramon lo foll (digué), qui vinch » per manament del Emperador a esta cort per vsar de mon » ofici e per cercar mos companys. » Aleshores donà a picar a l'esparver que duya, y el feu posar dues o tres vegades damunt la mà; emperò després li pegà ab la corda, y l'aucell, escarmentat, fugí pera no tornar més. Feu lo meteix ab el cà, y, després d'haver-lo açotat fortment, la bestia tornà de bon grat al esser cridada. Interrogat pel papa Blanquerna sobre quí era ell y què significava lo que havia fet, el foll Ramón digué-li això: «— Senyor; yo estau en la » cort del Emperador, e deprenia de esser foll per ajustar » diners; y lo Emperador ham tant dit de la passio de Jesu- » christ y de la noblesa de Deu, que vull esser foll pera » donarli reuerencia y honor. E no vull hauer manera en » mes paraules per força de gran amor. E, perço que la » vostra cort ha major honor per la encarnacio e per la » passio del meu Amat que ninguna altra cort, crech trobar » aci molts companys qui sien de mon ofici. Lo sparuer » significa los homens qui no ajuden a sostenir la onor y la » ordinacio de vostra cort, sens diners y sens seruicis; e, » quan hom los pregua e nols dona res, fir hom llur cor de » pena y de treball, e per aço fanse al home estrany y sal- » uatges. Lo guoc significa los homens qui son tant enfla- » mats de amor e vnits ab la onor e ab la ordinacio de vostra » cort, per tal que Deu y sia onrat, que, sens que hom satis- » faça a llurs treballs, sostenen volenterosament treballs y » affanyes per aquells qui procuren algunes en cort y son als » homens plasers y agradables a Deu » (1).

S'extenen els següents capítols d'aquest quart llibre en mostrar les reformes del papa Blanquerna en la organissació de la Esglesia, a fi de constituir-la segons la visió d'en Lull, y tal com el seu fervor d'apòstol la desitjava, a major eficacia de les doctrines de Crist, y pera assolir el fi quasi utòpic de la subjugació de la humanitat tota sencera a l'única lley veritable.

El cinquè y darrer llibre del BLANQUERNA, dedicat a l'estat de vida *heremitana*, ens fa ascendir encara en el procés de perfecció humana, que pera en Lull representa la continua contemplació de Deu. El papa Blanquerna, pervintut a vellesa, tornà a experimentar aquelles ansies *d'esser en vida ermitana* qui'l mogueren a deixar la casa payral; ab aquest propòsit, donchs, renuncià al papat, y deixà la cort pontificia pera anar se'n a habitar una cella, que s'havia feta aparellar en una alta montanya, on havia una sglesia ermitana, prop de una bella font.

Un sol capítol (el 105) dedica l'autor a descriure la norma de vida de l'ermità Blanquerna. En aquesta descripció es feta més visible encara aquella complacencia, que ja hem vingut remarcant, ab qu'en Lull considera l'espectacle de la natura en repòs: al paisatge virgilià de la font adossada d'arbres, s'hi afegeix aquí'l parpelleig de les esteles en el cel, o la visió llunyana dels plans y de les montanyes. Blanquerna no es aquí representat com un adorador en èxtasi, indiferent a la vida y al món qui l'envolta, sinó actuant en mitg de la natura y confonent-se ab ella en una mena de panteisme idealista. A mitja nit se llevava, obría les finestres de la cella *per tal que ves lo cel e les esteles*; després de les pràctiques religioses en que'l secundava'l seu Diaca, Blanquerna *recreava sa anima, per lo treball que havia sostengut sa persona, e mirava les montanyes e los plans, per tal quen prengués alguna recreació*. Després d'ha-

(1) Convé no oblidar que'ls paragrafs del BLANQUERNA que copièm procedeixen del text afollat de la edició valenciana de 1521; no poden, donchs, esser tinguts sinó ab grans reserves com a mostra de l'estil de l'autor.

ver resades les hores, entravassen en lo ort, y entrecavava algunes herbes, per tal que no esligués ocios. En haver menjat, després d'hora nona, exia sen a deporlar per lo ort, o a la font, e anava per aquells llochs on millor podia alegrar sa anima. Més tart, apres lo sol post, Blanquerna sen pujava en lo terrat sobre la cella, e allí estava en oració, fins al primer so, reguardant al cel e les esteles ab los ulls plorosos, e ab lo cor devot, considerant en les honors de Deu. Aquest sentiment d'entusiasme vers l'obra de la creació, es el més fort excitador del misticisme d'en Lull, el qual, dintre aquest meteix ordre d'idees, havia de produir més endavant el seu *Libre Felix*, de que'ns vagarà parlar.

Un recurs literari senzillíssim permet a l'autor cloure dignament la historia de BLANQUERNA, ab l'afegit de dos opúsculs, perfectament separables de l'obra principal, emperò indispensables a n'ella. Se tracta, en primer lloch, del famós *Libre de Amich e Amat*, que suposa l'autor escrit per Blanquerna pera satisfer la demanda de l'ermità de Roma visitador dels altres ermitans (càrrech instituit pel meteix Blanquerna quan era papa), qui li demanà que li fes un libre per lo qual tengués aquells en devoció y contemplació de Deu; prou coneguda es aquesta producció d'en Lull, veritable joyell del misticisme espanyol, segons el concepte d'eminentes crítics, y, per lo tant, no'ns ne cal parlar aquí més. El segon tractat es la *Art de Contemplació* (que no s'ha pas de confondre ab el *Libre de Oracions y Contemplacions del enteniment en Deu*, imprès a seguit de la edició valenciana del BLANQUERNA, el qual es una obra independent d'aquesta). En la susdita *Art* tenim el que ara intitulariem *manual de devoció* de l'ermità Blanquerna, constituint els quinze darrers capítols de l'obra.

Aytal es aquesta extraordinària creació novelística y apologètica d'en Ramón Lull, de la qual difícilment haurèm pogut donar una idea en el precedent anàlisi; podrà servir tal vegada pera fer néixer en alguns el desitg de conèixer l'obra original, que, segons sembla, no tardarà molt en veure la llum dintre les *Obres completes* lullianes, que ve publicant aquella comissió editora mallorquina (1).

Desenrotllament lògic d'aquella tendència, que ja hem pogut remarcar en els escrits d'en Lull, a fundar l'adoració a Deu en la perfecció de les seves obres, es el libre anomenat FELIX DE LES MARAVELLES DEL MON, compost a París en 1286, o sia poch després del *Blanquerna*. En el FÉLIX la ficció novelística ideada per l'autor queda reduïda a fer nos seguir, en qualitat de personatge conductor, el pelegrí Fèlix (d'aquí'l títol del libre), qui va recorrent el món, trobant a cada pas ocasió de meravellar-se de lo que veu y de lloar a Deu, qui n'es la suprema causa. El senyor Menéndez y Pelayo ha definit ab la seva acostumada precisió'l caràcter d'aquest libre, dient, que així com el *Blanquerna* es el primer *especimen* de la novela biogràfica en les literatures occidentals de la edat mitjana, el LLIBRE FELIX es el tipus més antic de la novela episòdica anomenada *roman a tiroirs* pels francesos.

L'autor divideix l'obra en deu parts, essent objecte d'elles, respectivament, Deu, els àngels, els elements, el cel, les plantes, els metalls, les besties, l'home, el paradís y l'infern. Aquesta varietat de matèries fa del FÉLIX una mena d'enciclopedia científica mitg-eval, y d'aquí ve'l prin-

cipal interès del libre; sense, emperò, deixar de tenir-ne molt en el concepte novelesch, ab tot y la migrada trama qui lliga entre sí'ls nombrosos episodis de l'obra: són aquests en realitat *tota l'obra*, com ocorre en les creacions literàries d'aquest tipus. En la producció lulliana de que parlèm, els personatges qui, en llarguíssima successió, van presentant-se al pas d'en Fèlix, filòsofs, cavallers, y gent de tota mena, alternen ab aquell en relatar paràboles y exemples. Un d'aytals personatges es l'ermità Blanquerna, «qui staua » deus un bell arbre, e tenia un libre hon hauia molta sciencia de theologia e de philosophia ab que contemplaua lo » rey de gloria» (1); situació y personatge qui fan dependre cronològicament el FÉLIX DE LES MARAVELLES de l'obra que anteriorment hem examinada.

Ab tot y el gran interès d'aquesta producció, ja sia considerada com a recull folk-lòric d'exemples morals, d'apòlechs y de sentencies de tota llei, ja com a tractat popular de ciències físiques y naturals (per rahó dels capítols dedicats als elements, a les plantes y als metalls), se destaca d'entre'ls seus deu llibres o parts, el setè, anomenat *Libre de les Besties*, qui pot perfectament esser separat de lo restant de l'obra, a la qual sembla intercalat per força; es probable que l'autor el tingués ja escrit d'abans, quan no tindria concebut el pla més generalment comprensiu del FÉLIX, y que, pera suplir en aquest la part relativa a la zoologia, trobés avinent utilitzar feyna feta anteriorment. Aquesta manera d'operar interpolacions, de que ja hem vist exemples en el *Blanquerna*, no ha estat pas un petit motiu de confusió quan s'ha tractat d'establir ab exactitut la bibliografia lulliana; com ho ha estat igualment el que'l meteix Lull fes sovint referencies a altres obres seves, citant-ne'ls títols alterats.

Per lo que toca al LLIBRE DE LES BESTIES, tenint en compte'l seu especial caràcter, hem cregut útil no dir-ne aquí res més, reservant-lo pera'l capítol de la novela satírica. El FÉLIX, tot sencer, ha estat editat modernament per l'Aguiló, en dos volums de la seva «Biblioteca Catalana». També l'havia imprès en Geroni Rosselló, emperò la seva edició no fou completada fins més tart.

Una darrera obra d'en Lull, manifestació exuberant d'aquell seu peculiar misticisme pràctic, es el LLIBRE DE SANCTA MARIA, pera'l qual feu l'autor ús d'una senzilla composició alegòrica, semblant a la del *Libre del Gentil*, y a la de l'*Orde de Cavalleria*; emperò aquesta vegada no's tracta pas d'essers reals, sinó de personificacions simbòliques.

Dues dones, anomenades l'una Lausor (això es, la lloanca) y l'altra Oració, s'encontraren en un camí per hont transitaven molts homes. Venien abdúes de sengles ciutats a les quals recíprocament se dirigien l'una y l'altra; se saludaren y's besaren, y quiscuna recomptà a l'altra sa condició.

Lausor digué: «Vinch d'una ciutat d'ací prop, en la qual » he passat llarga temporada a fi de propagar entre les » gents les lloances de Nostra Dòna, per tal que sabessin » honorar-la y amar-la degudament, y poguessin obtenir per » intercessió d'ella la gloria perdurable. Emperò, són les » gents d'aquella ciutat tan afectades de les coses mundanales, que no volen quasi fer atenció a les laors de Nostra » Dòna; y l'un lloa son drap, l'altre'l seu vi, l'altre'l seu » cavall o'l seu astor o la seva llança, l'altre son fill o la » beutat de sa filla, aquell altre sa vinya, y el de més enllà'l » seu castell. Y sempre que jo'ls parlava, lloant-los Nostra » Dòna, no'm sabien entendre: tant es lo que del goig de si

(1) Ademés de la edició valenciana de 1521, ab el text refet per mossèn Joan Bonlabi, existeix del BLANQUERNA una traducció castellana, anònima, impresa a Palma en 1749. Del LLIBRE DE AMICH E AMAT, publicat independentment, no sabriem recomanar prou la edició moderna d'en Mateu Obrador (Palma, 1904).

(1) Edició Aguiló, pàg. 52.

» meteixos estàn pagats. Per això no he treta cap utilitat
» de la meua estada en aquella ciutat d'hont só partida, y
» per això me'n vaig a altra ciutat, a veure si obtindré millor
» fruyt.»

Oració romangué molt pensativa a les paraules de Lausor, y a la fi digué-li d'aquesta manera: «Amiga meua,
» jo anava precisament a la ciutat d'hont vós veniu, y vós
» aneu també a n'aquella de la qual vinch jo; y, per lo que
» he ohit, m'apar bé que no'm cal pas anar a la vostra ciutat,
» perque res ne podria treure d'aquelles gents, com sia que,
» a qui no sab ni vol lloar Nostra Dòna, de ben poca cosa
» pot servir-li la oració. Igualment crech que podèu vós estal-
» viar-vos d'anar a la ciutat d'hont jo vinch, y hont he estat
» llargament, tractant de donar manera als qui l'habiten de
» que sabessin adorar y pregar Nostra Dòna segons la sua
» valor, honrament y honor, a fi de que per ella poguessin
» obtenir aquelles coses qui procuren perdurable repòs y
» permeten fugir de perpetuats treballs. Emperò, debades
» me só esforçada, sens que hagi conseguit que volguessin
» pregar Nostra Dòna de coses de comuna utilitat ni de ço
» que's pertany al bé de llurs ànimes: els uns pregunten Nos-
» tra Dòna pera obtenir riqueses, els altres honors, els
» altres salut en la vida d'aquest món; y apenes he trobat
» ningú qui pregui per la vida de l'altre segle, y encara, si
» hi pregunten, es més per cobejança de gloria y per temor de
» pena, que per desitg de veure Nostra Dòna ni son Fill. Per
» això, desenganyada, venia d'aquella ciutat y anava a la
» d'hont vós veniu; si bé crech que no'm cal pas anar-hi, ni a
» vós tampoch seguir el vostre camí, perque res no'n obtin-
» drieu, com jo meteixa. Y creguèu que'm desplau força tant
» el vostre damnatge com el meu, y majorment la deshonor
» que a Nostra Dòna es feta per aquells qui, per mercè d'ella,
» posseïxen en aquest món tantes riqueses y prosperitats.»

Acabaren les dues dones per posar-se d'acort, resolent anar juntes a reposar-se en algún lloch delitable, allunyat de les gents qui podrien torbar-les, y a fi de pendre consell sobre lo que fer poguessin pera Nostra Dòna.

Lausor y Oració entraren, donchs, en una gran selva, per hont anaren tot aquell dia. Era aquella selva molt bella, y abundosa d'arbres, fontanes, prats y ribatges; y les dues amigues se delitaven ab llurs paraules; tant, qu'en aquell parlar desitjaven estar llargament. Veusaquí, emperò, que a l'ombra d'un bell arbre s'encontraren una dama, hermosament y noblement vestida, la qual ab desesperació's planyia y plorava molt fortament, estripant-se les vestidures, arrencant-se'ls cabells, y malehint tots aquells qui l'havien enutjada y trahida, y foragitada del món.

Havent-li demanat Lausor y Oració qui era, y per què plorava y proferia tan estranyes paraules, la dòna respongué: «El meu nom es Intenció, y la causa del gran dol que
» estich passant es que les gents fan en aquest món de
» primera intenció segona, y de segona primera; y per això
» tot en el món està en destrucció y en defalliment. Totes
» les intencions en la més gran part dels homes se són per-
» vertides de bé en mal, y això no'm deixa conviure ab ells,
» y per això m'es estat indispensable fugir a n'aquesta selva,
» pera sempre més; car més am la companyia dels arbres y de
» les besties, qui no muden la intenció per la qual existeixen,
» que tenir companyia dels homes, qui, en tot quant fan,
» tras muden en segona la primera intenció, y en primera
» la segona.»

Lausor y Oració compartiren ab Intenció la seva pena y li pregaren s'ajuntés ab elles, car per semblants motius eren fugides del món y anaven a reposar-se en algún lloch de les fatigues qu'en el món havien sostingudes. Intenció obehi als llurs prechs y agraí llur companyia; y totes tres anaren

parlant de Santa Maria y remembrant els treballs que quiscuna, per amor d'aquella, havia en el món soferts.

Arribaren, tot parlant y caminant, les tres companyes a un bell lloch, pres duna fontana molt bella, on havia una petita sgleya hermitana. En la qual esglesia hi havia una bella imatge de Nostra Dòna, y un ermità qui durant llargs anys estava servint aytal esglesia. Lausor, Oració y Intenció preguntaren a l'ermità, al qual trobaren agenollat davant la imatge, què era lo que demanava a la Mare de Deu. Y l'ermità respongué, dient aquestes paraules: «Aquesta esglesia
» es de Nostra Dòna Sancta Maria, y per sa honor hi ha
» prop d'ací un sant home, qui es molt savi en totes les
» ciencies y ha elegida vida ermitana: ell es qui m'ha donada
» aquesta imatge de Nostra Dòna, a fi de que remembrés la
» seva beutat, y'm donés al cor alegria y plaer.»

L'ermità seguí explicant lo que demanava a Nostra Dòna, coses totes materials y baixes: que li fes retrobar una gallina que havia perduda, que li guarís un cà que'l llop li havia nafrat, etc.; ab lo qual Lausor, Oració y Intenció conegueren que aquell ermità era home simple, y que no les entendria pas si li parlaven subtilment de Nostra Dòna. Y havent-li demanat quina mena d'home era aquell altre ermità, y quines eren estades les seves costumes en el món, el bon home'ls digué: «Dones: aquell savi hom, de qui jo vos
» parlo, era en el món home rich y ben amant dels béns tem-
» porals, y sab en moltes ciencies; ha deixat el món y ha
» donat tot quant tenia, per l'amor de Deu y de Nostra Dòna,
» llevat d'alguns diners que m'ha comenats. Y jo tinch ací
» un seu ase, y prop d'aquest lloch hi ha una vila hont vaig
» cada setmana a comprar-li pa y tot quant ha menester, y
» lo hi porto. Ell té sos llibres, y ab aquells y la saviesa pro-
» pria, està en oració devota, y plora sos propis pecats y
» els dels altres. Sapiguèu qu'es home bo y sant, y de molt
» austera y alta vida.»

Es fàcil de veure en aquest retrat moral una auto-presentació de l'autor, qui's coloca així en escena, darrera d'un seu personatge encarregat de sostenir després tot el pondus doctrinal del llibre, com ja li hem vist fer en altres produccions. Y, en efecte, havent anat les tres dones a la recerca del savi ermità, el trobaren cavant en un seu hort, lo qual estranyaren molt aquelles, qui esperaven sorprendre'l adorant, o estudiant en sos llibres. L'ermità esvahí la estranyesa de les dones, fent-les veure com l'exercici de la natura corporal era derivatiu indispensable a tota sobre-oració y sobre-estudi comportats per la natura espiritual.

Les tres dones, Lausor, Oració y Intenció, demanaren a l'ermità pera romandre algún temps ab ell y parlar tots junts de Nostra Dòna, y lloar-la y pregar-la, segons art y doctrina d'aquell; l'ermità demanà a les dones llurs noms, y, al saber-los, agraí llur companyia: y acort fo près de tots quatre, que en aquell lloch, a ombra d'un bell arbre, pres de una clara fontana, parlassen de Nostra Dòna. Y s'establí l'ordonament de que'n parlarien segons els trenta conceptes qui constitueixen els capítols del llibre, a saber: bondat, granesa, perseverança, poder, saviesa, amor, virtut, veritat, gloria, gracia, santetat, justicia, misericòrdia, beutat, virginitat, valor, humilitat, dòna, honrament, fe, esperança, continència, paciència, pietat, consolació, pobretat, almoyna, obediència, ajuda y alba. Quiscun d'aquests trenta capítols o diàlechs conté sengles apòlechs y exemples, presentats ara per l'un, ara per l'altre dels interlocutors.

Un cop acomplit el programa, prengueren entre tots quatre acort de separar-se y tornar al món, pera honrar, amar y servir a Deu y a Nostra Dòna, segons el procediment meteix qu'havien establert, això es: Lausor lloant, Oració pregant, Intenció recomptant, y l'ermità fent qües-

tions, a gloria, honor, reverència, amor, membraça y coneixença de Nostre Senyor Jesucrist y de Nostra Dòna Santa Maria.

Aquesta obra fou estampada, segons l'original català, fa pocs anys (1), sots cura d'en Joseph Pijoà y a despeses de la Societat Catalana de Bibliòfils. El text havia estat traduït al llatí y imprès, a París, en 1499; havent-n'hi també una traducció castellana qui vegé la llum a Palma de Mallorca en 1756. Emperò'l text català, com diem, no havia merescut abans d'ara'ls honors de la impressió; lo qual es també, per més que això pugui semblar estrany, el cas de tota la producció lulliana en català, si exceptuem el *Blanquerna*; el qual fou, com veurem, refet en *llengua valenciana* per un sacerdot nadiu d'una vila de Catalunya (Rocafor de Queralt), a les primeries del setzè segle. Y si al menys l'exemple de mossèn Joan Bonlabi hagués tingut imitadors! Correspòn a la nostra renaixença l'honor d'haver iniciada la reintegració d'en Ramón Lull a la literatura patria, dins la qual pot dir-se que's troba ara en plena actualitat, a despit de la caducitat definitiva dels sistemes filosòfics de que són vehícol les obres del solitari de Randa.

Ab tot y l'aparell alegòrich ab que se'ns presenten les obres que acabem d'examinar, el fons doctrinal qu'entrañen ens ha obligat a tractar-les com a cosa essencialment diversa d'aquelles altres alegories, deslligades de tot propòsit filosòfich, que reservem pera un ulterior capítol.

Dintre d'aquest, ens cal parlar ara d'una de les produccions en vers del nostre Bernat Metge, batejada per en Milà y Fontanals ab el títol de *LIBRE DE FORTUNA Y PRUDENCIA*. L'obra de que's tracta consta d'uns mil dos-cents versos, ariats, de nou síl·labes; y ha estat per primera vegada publicada íntegrament dintre'l volúm de *Les Obres d'en Bernat Metge* de la nostra «Biblioteca Catalana» (2).

L'autor, qui's fa a sí meteix protagonista de la narració, se'ns presenta fonament preocupat d'alguns afers seus qui l'han portat en perill de morir. Ab tot, no vol deixar de contar-nos la seva aventura, pera que serveixi d'exemplaritat a tothom y sia per ella entès lo poch que'ls homes hauriem de fer cas de lo temporal, com sia que'l món acostuma a donar als uns lo que pren als altres, y no té pas en major preu al savi que al foll. En una paraula: la fortuna es enganyadora, y no segueix rahó de cap mena pera distribuir els seus dons entre'ls humans. L'autor entra en matèria (3):

« Sapiguèn que'l día primer de maig de 1381, a punta d'auba, després d'haver-me rentades la cara y les mans ab aygua pura, me sobrevingueren al cor dolors greus, y'm senti més fret que gebre; me prengui'ls pols, y me'l trobí com de costúm, sense gens de febre. Emperò la pena del meu cor era tanta, que'm semblà, pels surts que'm donava, que l'ànima volgués eixir-se'm del cos.

» Aleshores vaig pensar que si anava a delitar-me un poch vora la mar, tal vegada se m'esvahiria aquella pena,

» la qual, a durar molt, era bastant a malmetre-m. Empren- guí'l meu camí, tot sol, aixís com ho havia pensat; y, en efecte, aviat vaig sentir-me del·liurat d'aquell fort dolor qui m'estrenyia.

» Al cap de poch, vaig veure un home vell, assegut prop d'una barca: anava despullat totalment, ab un capell de canem groixut damunt del cap, y tenia en l'una mà un got y en l'altra un cantell de pa. Quan ell va veurem, me cridà a grans crits, dient-me: — Senyor: hajau-me mercè! — Y jo: — Bon home, ¿què demanèu? ¿volèu per amor de Deu alguna almoyna de diners? — No, senyor! prou, més que no pas jo, els necessitèu vós, qui sempre'n cerquèu, y cada jorn heu d'imaginar com podrèu ésser-ne provist; jo no trobo altre delit major que'l de quan no'n tinch pera gastar-nè, car sóch cert de no poder devallar a més baix estament que aquest en que'm trobo. Vós, en cambi, temèu més que'l foch, allò precisament que deuriu desitjar. Ab tot, prech-vos, y vos ho agrahiré sempre més, que'm vullàu donar una taba que anit, al arribar en aquest lloch ab gran tempesta, vaig oblidar en la barca; y ab això'm donarèu tot lo qu'en aquest món possehesch, car, per ma fe, tan desvaigut es- tich, que ni'm podria tan sols aixecar. — Bon home, digui jo, ab ben poca cosa, segons veig, vos donèu per pagat; jo es- perava que'm demanàreu la roba que porto. — Y, en efecte, en tal voluntat me trobava, que me'n hauria despullat tot seguit. Sense dir més, vaig pujar damunt de la barca, alegrement; ell aleshores, com a fals y vilà, al punt que m'haguí girat d'esquena, va varar la barca; deixant-me a mi dintre, tot sol, sense vela, ni rem, ni govern, car res d'això no hi havia.

» — No'm só cobert d'aquest escach! — digui entre mi me- teix; — aquest traydor de qui'm fiava m'ha vençut ab ses falses tretes; emperò, si algú'n dia'l torno a veure, una li n'haig de fer de més blana encara, a fe de Deu! Ara vejáu com, qui a vil home fa servey, ne cobra ben mal guasardó. » Acabem d'una vegada y en paus aqueixes burles, que des- prés la guerra ja vindrà. — Y volguí desembarcar, mes en- lloch no poguí ja veure la terra. — Ay las! — digui aleshores; — ja estich tip de servir ab llealtat, perque sempre me'n surto malament! ¿Què'm val refrenar la meua voluntat dels mals vicis? ¿De què serveix la pietat, si se n'obté mal en recompensa? ¿Y per què l'home just ha d'ésser igualat ab el pecador? Ara veig per clar la gran error qu'es tot lo del món, y mal com no s'hi pren foch en tot ell: car ja veig l'estoch mortal qui vol allunyar la meua ànima d'aquest meu cos. —

» Aprés d'un poch, va refrescar el vent, y el temps se posà sinistre, per manera que la barca, anegada per l'aygua qui entrava per un forat y eixia per l'altre, sem- blava talment un sach esquinçat o bé una panistra, y dona- va tals surts, que'm feya l'efecte de volar. — Aquest viatge serà acabat depressa, — vaig dir-me; car, en efecte, no m'haurieu pas pogut treure rialles, de les quals ben poques ganes ne sentia; ni crech que cap aucell pogués més pres- tament volar.

» Al cap d'una estona'l vent cessà y començà a llustrear l'auba. Vaig mirar entorn, cercant ovirar la terra, y'm pa- regué distingir-la a unes vint milles cap a la part sinistra meua. Del goig, no vaig saber lo que'm passava, y fins me recordí menys que'l día en que vaig néixer, del mal que acabava de passar: car es ben cert que després de llarga caminada plau a l'home trobar repòs, y el rou es plaent després de gran secada, com després de la nit el dia clar, y com trobar-se en presència d'un bon àpat després de llarch dejuni y com poder riure molt després de greu tris- tor. [Y jo'm sentia tal,] que hauria fet esmena de mos torts,

(1) Vilanova, 1905; en lletra gòtica incunable, restaurada a útil de la susdita edició pel nostre bon amic l'Eudalt Canibell, expertíssim en aquesta mena de treballs.

(2) Solament tenim donada al públic, quan això escri- vim, la part dels textos de *Les Obres d'en Bernat Metge*; el nostre propòsit es completar el volúm ab un estudi preliminar y un diccionari del lèxic d'aquest autor (BIBL., 121).

(3) Lo qui segueix no es pas un extracte, sinó una tra- ducció integral del poema. Hem cregut útil imposar-nos aquesta tasca perque les obres en vers d'en Metge són poch conegudes, y aquesta especialment es la que creyem conté les indicacions de més preu pera intentar la biografia de l'autor.

» y hauria fet caritat a les ànimes y pregat a Deu que'ls dongués la gloria del paradís.

» Mentre jo estava en semblants pensaments, la barca va anar suauement acostant-se a un rocà enasprat; tantost, sense que ningú no me'n pregués, vaig saltar de la barca a peu aixut. — Encara no'm puch donar per salvat — diguí aleshores, — car la sòrt m'ha dut a lloch hont me moriré de fam; y no seré pas després enterrat en cementiri, car bé les feres hauràn devorat mon cos abans de que's pudreixi. » Certament, no's veu pas qu'en aquest lloch hagi estat may home vivent, y apar bé que, tant com el món durarà, serà deshabitat com ara ho es. — En bona veritat cal dir qu'un hom no sab may què desitjar: cascún jorn trobaréu fàstich en allò de que més goig vos prometieu, y, prou vegades, en cambi, vos donarà plaher la cosa de la qual sols n'esperaveu tristor.

» Pera que major dolor tinguéu de la perplexitat en que jo'm trobava aleshores, vos diré, tan breument com possible'm sia, quin era aquell lloch, y la desolació que al meu cor produí; que fins es meravella com no moro cada vegada que m'esdevé recordar-lo. No tinch pas por que ningú pugui contradir res de lo que diré; a menys que, pera probar una tan falsa afirmació, fes ús de documents falsejats.

» Sapiguéu que la mar environava de tots costats la roca aquella; la qual era tan alta, que, d'allí estant, ab un dart s'hauria pogut tocar el primer cel. Mentre'l vent era suau y el temps en calma, la mar no causava cap damnatge enlloch que fos; aleshores, en qualsevolga temps, totes les plantes floríen, trayent a l'ensemple fulles, flors y fruyts. Això era mentre'l bon temps no mudava (que no calia pas confiar-hi molt), car aleshores haurieu vistes les aygues pujar tan altes, que cobrien la roca, pera després devallar d'un cop fins als abims; y tornar a pujar, arrencant a llur pas les plantes totes y enduhent-se les flors y les fruytes, com si una foguerada les ablahís juntament ab tot el fullam y les bardices, que res talment no hi quedava. A poch, esdevenia'l bon temps y cessava'l dolent; y tot seguit lo meteix, a la inversa.

» En lo més alt d'aytal lloch hi havia un boscatge de tota lley d'arbres; en uns indrets era regat, mentres en altres no, y apareixia tot tan sense ordre ni mesura, y tan allunyat de lo rahonable, que'm feu semblant que ni Deu ni natura no hi haguessin tingut res que veure. La major partida dels arbres eren sense fulles ni fruyts; en cambi's altres eren ornats de rica verdor y fruyta abundosa. Els arbres de més anys y de natura millor tenien menor alçada que'ls d'inferior llinatge o condició, y contendien de lloch el cedre ab el poncemer, la murtrera ab el pi alterós, l'arbre blanch ab el coscoll. El sàlzer no's cansava de llevar fruyt, mentres que la perera y l. pomera no donaven res; com tampoch la olivera, la qual apareixia del tot seca; ni'l presseguer, al qual la calor del sol no abastava a revisar.

» Ni rossinyols ni oronetes no hi cantaven, sinó les cugules, ab llur acostumada clara veu, mentres mussols y cigales els feyen de contra-cant. En cambi, els aucells qui solen tenir agradosa veu, produhien les més discordants sonades.

» D'aquest lloch naixien dos rius, qui anaven en oposades direccions y eren també contraris en color, en moviment y en sabor, essent així meteix de natura diversa: aquell qui tenia l'aspecte y el sabor més agradívol, me deixà'l cos en desordre y en perill de mort après que, ab gran set, n'haguí beguda una poca cosa, havent-me encara augmentada l'ardor y l'ansia de beure a mesura que més ne beguí; y, ab tot, no sabia deixar-me de mirar tan bell

riu. L'altre no era pas tan bonich ni de tan agradosa sabor: al contrari, era la seva aygua més amarga que si hom hi hagués mesclada fel; semblava que ab els núvols hagués desitjat tenir batalla, per lo molt enlayre que ses aygues pujaven; les quals després devallaven furientes, ab brogit terrible. Y ara vos diré cosa que no sabreu creure: me vingué desitg de beure d'aquesta aygua, no obstant que n'eixís fum com el que fa'l sofre posat sobre del foch; car jo no sabia com fer-m'ho pera guarir-me del meu mal, a més que la set m'atormentava y'm llevava tota mena d'apetit. Vaig sentir-me curat completament, bon punt haguí probada l'aygua d'aquest riu; el qual, després d'haver-me donada la salut, anà a fer companyia a la de l'altre riu, seguint abdós un meteix camí, ab tot y qu'en el naixement de cascún fossin tan diversament separats.

» Quan haguí considerat tot això, me'n pugí al cim d'una penya; eren els fonaments d'aquesta tan ultramesura allunyats de sa part alta, y apareixia per abaix tan corcada y plena d'esquerdes, a la manera d'un garbell, que feya semblant de que ab una lleu empenta hauria pogut esser trabucada dintre la mar.

» Al mitg del roquiç apareixia un castell, guarnit, tot al voltant, de muralles. De l'una banda era daurat y tot ell encastat de pedreria; tenia vidrieres de cristall, molt subtilment historiades, y el pahiment s'oferia llis y clar com un mirall, que no semblava que'l martell hi hagués solament ferit, car ni havent-ne passat el brunyidor hauria pogut esdevenir més polit de lo que ho era. Emperò, a l'altra part del castell, ab perdó vostre, no hi haurieu pogut trobar sutzura més horrible; tant, que no vos la sabria declarar per escrit, car se'm fa impossible comparar-la ab lo més sutze que may hàia pogut veure.

» Aleshores experimentà mon cor la més greu tristesa y'm tinguí per mort, al veure devant meu la dona més ferotge que dir-se pugui. Si no vos causa enuig, vos diré en termes molt planers, com anava de galdosament vestida y els grans habillaments que portava. Començant pels cabells, els duya tots per la cara escampats, ab el costat dret més pelat que si fos de cristall; tenia l'un dels ulls com si fos un gra d'all ben pelat, del qual no hi veyia y li'n eixia una mena de degotall, talment com si demostrés plorar; l'altre, en cambi, li saltava de goig y no feya sinó riure-li, movent tal algària que semblava efecte d'ubriaguesa. Tenia una plaga en el rostre que li deixava com morta la meytat d'aquell, y duya per cinta una redorta de vimets mesclats ab fil d'or. En quant als seus vestits, indicaven les grans riqueses que devia tenir, car, per lo que deixava veure, ni vestits semblaven damunt la carn. No vos ho dich per befa, ni creguéu que fos gayre'l goig que de mirarme-la tinguí, car no penso pas qu'en cap indret de la seva gonella dos diners de pebre hi poguessin tenir lloch.

» Tot seguit vaig pensar-me que tractava de decebre-m, fent-me passar garça per colòm; per quant, ab tot y considerant que no valia un plom lo que d'ella veyia, el seu posat era més altívol que'l de qualsevolga emperador. Y no penséu pas que del seu cos fos gayre sencera y ben plantada, car portava sobre la espatlla un bon gep; y era tant lo que d'un costat ranquejant anava, que quan se movia pera anar endavant, ab el taló's donava en l'anca y tornava enredat a dues passes. També tenia l'un braç la meytat més que l'altre curt.

» Quan m'haguí mirat un poch aquest diable tan horrible, vegí que, ab gran soroll y ab moviment impossible de com pendre, menava una gran roda, la qual incessantment se feya passar de l'una mà a l'altra. Aleshores volguí fer-me un poch enrera, mes per res del món no vaig poder-me

Alb gracia y preuilegi.

Bláquerna: qui trac

Blâquerna: quítrac
ta desinch estaments de perones: de dñatris
moni: de Religió: de Prelatura: de Apostoli-
cal senyoria (laquales en lo pare sanct: y en los
Cardenals) y de estat de vida Hermiana con
templatiua / de bar los qualstots son conten-
guts. Ordenat p lo Illuminat doctor: y mar-
tyr mestre Ramon Lull. Traduit: y corregit a
ra nouament dels primers originals: y ellsam
pat en llengua Valenciana.
Ablo Libre de oracions: y contemplacions del
enteniment en deu / set per lo marex doctor.

admirum cuius fama it vulgaris per orbem
herbes et squammarum in arcibus

templar la diuinal virtut: perço que a/
 quella significas per les virtuts creades:
 mas la Memoria recorda quel enteni/
 ment hauia a tractar del libre qui es de/

la actualitat de les diuines dignitats. E
 per aço dir al enteniment que finas a/
 quest libre.

Laus deo.

Ellaor: y gl'ia de nostre senyör deu:
 y vtil dela republica: y de tots los qui
 legiran en ella fon correcta: y acabada
 de estampar la presenta obra (ab dos
 originals tant solament: perque mes
 lausos no sen trobaren) lo día de Sant
 Mabor: y de sanct Foelix: martyrs glo
 riosos en Calécia: a casa de mestre Jo
 han Joffre estampador prop lo moli
 dena Rouella: a. xij. de Juliol. 1521.

» moure: qualsevol qui, volent-me mal, m'hagués volgut
» noure en aquella ocasió, ho haguera ben pogut fer, sense
» cap temor de que jo m'hi tornés.

» Vaig abaixar la cara en terra, més que per vergonya,
» per por; y ella'm digué: — Amich, aixequen-vos de la ronya,
» y no perdèu l'esma per cosa alguna que poguèu veure ni
» oïr; jo só aquella qui en poca estona puch treure dels
» fems els més mesquins y abatré'ls senyorius més alts. — Y,
» prenent-me pel braç esquerre, me feu encontinent llevar.
» Pregui-li aleshores humilment, deixant-me caure a sos
» peus, que, ja certificat de son poder, volgués dir-me qui era.
» — Amich, ja que volèu saber-ho ab certitut, sapiguèu que'l
» meu propi nom es Fortuna: mes prech-vos que ho tingueu
» pera vós y que ningú més ho sàpiga. Jo só la qui dono bé
» y mal a qui jo vull, sense emperò privar-me de res, car çò
» que dono ho sé igualment pendre. Quan me plau, faig ab-
» soldre molts homes malvats de tota lley de crims; y, si es-
» cas que veyèu condemnar els justs, feu-vos càrrech que só
» igualment jo la qui ho faig. Ara ja sabèu mon nom, y el per
» què'm convé tenir-lo secret; car aquell qui cau de son esta-
» ment, ja podèu contar que fa lo que pot pera tornar al
» primer punt, y si sabia qu'era jo la qui ho faig, no'm preua-
» ria per un all tot çò que li pogués otorgar. No sabent-ho,
» li faig donar voltes al cervell, y aleshores se baralla ab
» Deu perquè no li retorna la hisenda o no li dóna la mort
» tot seguit. —

» — Dóna — diguí jo; — molt m'es grat saber tot lo que
» vos ha plagut de recitar-me, car així veig que sóu vós la
» culpable de l'adversitat qui m'affligeix. — Ben foll es — me
» respongué, — qui m'inculpa y malparla de mos fets. Si no
» vos só tan lliberal com voldríeu y vos ho prenèu a mal, no
» hi fa res que m'ho diguèu francament, car ja sabèu que'l
» parlar clar guanya amistats.

» — Molt estranya sóu — diguí; — y no tinch per què dir-
» vos-ho jo, si feu mal: ab les meteixes paraules vostres vull
» provar-vos que no teniu cap mica de fermesa, car prenèu
» lo que abans havèu donat, feu rics els qui no ho mereixen
» y exalcèu per damunt dels humils aquells qui contra Deu
» meteix se mostren irosos; els més subtils homes feu deva-
» llar, y posèu amunt aquells altres de major grosseria; dels
» tacanyans ne feu cavallers, y convertiu en papes homes
» reprobats; y talment com això obrèu ab tothom, desde'l
» Pare Sant al femater més indigne. Jo, de bona fe, vos tin-
» guí en algún temps com a mare; emperò ara veig que no'm
» sóu sinó madrastra, com en algún temps també molts m'a-
» naren darrera a faysó d'escuders, qui ara no'm respecten
» gens ni mica. En altres jorns, molts qui ara volen més
» amunt que'ls núvols, eren sota meu; en altres jorns, haguí
» tants de plaers com a home en el món li sia permès obtin-
» dre-n; en altres jorns, per fi, eren mos amichs aquells qui
» ara són devinguts grans potentats; els meteixos qui avuy,
» veyent-me retut, no cessen de pessigar-me y m'omplen
» d'improperis, y'm fan retret del passat benestar, cridant-me
» d'aquesta manera: «Ara vegèu aquell qui, per culpa seva,
» ha fet malbarat de sos béns.» Y Deu sab que sóu ben bé vós
» qui'n té de tot la culpa. A l'home qui es digne, li sab força
» més greu perdre la reputació que morir, y més encara si no
» es culpable de les coses per les quals se'l blasma (1). Ay

(1) Hi ha aquí segurament una alusió a fets qui's són desconeguts, emperò que tal vegada no estiguin mancats de relació ab el procés que fou intentat, set anys després (1388), contra en Bernat Metge (vegi's el document publicat pel senyor Ferràn Soldevila; en la revista dels *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VI, pàg. 52). No consta de quina mena de delictes pogué ésser acusat l'home de confiança de l'infant Joan; emperò es més que probable que's tractés de

» las! dolça prosperitat d'altres dies, çper què vas fugint de
» mi? En greus dolors has convertits tots els meus goigs, y
» això serà de ma mort la causa; que, a mon juhi, no hi ha
» pitjor pena que l'adversitat qui'ns deixa en descobert a l'en-
» semps de la felicitat y del bon nom. Vós teniu en l'una mà
» molt de verí abscondit, y en l'altra la triaga; veig qu'en la
» una duhèu amagada molta de fel, y molta de dolçor en l'al-
» tra; teniu en aquella molt agradable olor, en aquesta olor
» molt pudenta. ¿Per què no feu de manera, donchs, de donar
» primerament el mal y, tot seguit d'aquell, el bé? No sabèu
» ab quin plaer es rebuda la salut després de la malaltia! Així
» meteix ocorre quan a les contrarietats segueix el benes-
» tar; mes no pas quan, al contrari, vós feu als homes guar-
» dadors de gran tresor y els ne prenèu tot seguit la clau.
» ¿No sabèu quan més forta cayguda fa un gran gegant que
» un nan menut, talment com el plom cau més fort que la pa-
» lla, y un gran fust pega més grossa batzegada que no pas
» un de petit? Y no anèu a pensar ara que ho dich per jòch,
» que no tinch, a fe, ganes de burlescar: vos puch donar testi-
» moni de tot això, com sia qu'he fet el tast d'una cosa y al-
» tra. Sapiguèu qu'estich ben persuadit de que, desde que la
» nostra mare induhí al nostre primer pare a pecar, no es nat
» altre home al món qui hagi soferts tants de mals com jo.
» Ja'm cal ben bé l'adjutori de Deu, puix aytal estich de
» perdut! ¿Còm sóu tan desconsiderada que no m'havèu dut
» a sofrir els meus mals allà hont no fos conegut de ningú?
» Preferiria ésser a Bolunya batut públicament ab vergues
» de bou, que a Catalunya sentir-me arrancar un sol cabell.
» Ay las! prou voldria ésser avuy parió de tots aquells qui
» abans me feyen homenatge; mes a cascu inspira temor el
» declarar-se mon partidari. Quan me veyen ben vestit, tots
» aquells qui pretenien la meua amistat se declaraven an-
» tichs servidors de tots mos ascendents; mes ara m'abando-
» nen a carnatge, quan han vist que no'ls puch donar cosa al-
» guna. Hom no pot en res provar tant, com en ocasió dels
» temps adversos, els amichs que té: el vertader voldrà mo-
» rir ab vós, sia allà hont sia; l'altre vos dirà: «Estich de mal
» sobradament carregat: haurèu de dispensar-me, amich.»
» Es cosa pera fer desesperar.

» Moltes voltes he cuydat dormir a les nits, sense haver
» conseguit cloure'ls ulls, y més de cent vegades m'ha cal-
» gut girar-me; per poch que arribi a dormir, solament tinch
» somnis de vanitats, y m'apar sofrir adversitats pitjors en-
» cara que les qui'm devoren, les quals no podrien pas arri-
» bar a imaginar-se tots els qui adoren Deu, ni fóra possible
» escriure-les encara que'l cel fos paper y la mar tinta. Ma-
» lehit sia aquell qui m'aplegà de terra al punt de néixer!
» malehit el vilà orat qui va batejar-me, còm no'm feu mo-
» rir! malehit també aquell qui m'enconà, com no m'hi mesclà
» metzines! (1) Car més val estar sota terra que solrir lo
» que's sofreix ademés del morir. Digueu-me, dóna, çen què
» vos he fet tort? diguèu, si vos plau (o mala mort vos tregui
» d'ací): ¿he fet may tan greu cosa pera que degui passar
» semblants penes? —

diners, si's té en compte que, més endavant encara, en 1397, altre procés havia d'ésser seguit contra en Bernat Metge per suposada malversació de cabals.

(1) En aquestes imprecacions d'en B. Metge's apar veure-hi una alusió al seu propi origen: *Maleyt sia celh qui primer — de terram levà quant fuy nat*, diu textualment (versos 529-30); y aquesta, que com a imatge literaria seria ben poch afortunada, com sia que ningú no sol ésser recollit de terra a l'acte de néixer, té tota la força d'un plany desesperat si hem d'entendre que l'autor fou en realitat abandonat de naixença y per mans estranyes recollit. Mans estranyes foren igualment, segons lo que segueix, les qui'l nodriren d'infant; y encara un vilà orat el qui'l batejà, ab lo qual no hem de creure volgués referir-se al sacerdot de qui rebé'l

» Ella digué: — Segons lo que'm sembla, bestia sôu, com tan sense rahó vos planyeu y m'ompli d'improperis: cap bon servey no mereix el degut guasardó. ¿No vos recorda que al venir a n'aquest món no hi portareu res, y per mi haguereu menjar y beure, vestir y diners? (1) Això no podèu pas negar-ho. Vos he donat de tot tant com m'es vingut en plaer de donar-vos-ne, y ara no'm ve de gust donar-vos-ne més. ¿Sabèu quan podrèu queixar-vos? Quan vos prenguéis més de lo que vos havia donat. Recordèu, en temps de prosperitat, tots els plaers que tingueru; ara pagueu-me tot lo que vos he prestat, y tan amichs com sempre. ¿Per ventura no sabèu que tinch en el puny per igual als grans senyors y a les pobres gents, y els puch, si'm plau, fer refredar pel juny y per Nadal patir calor? Als uns els dono bé, mal als altres y faig tornar vells els joves. Digueu-me ara: ¿què vos ne sembla d'aytals negociadors? ¿han pres bon tom, segons parer vostre? Els cambiadors que sabèu, han convertit l'or en plom; y, si'ls diheu: «¿Quànt me devèu, senyors?», vos respondran que bona amor, y res més. No'ls fa ara la gent tan gran honor com en els bons temps, quan convertien el mercuri en or de vintiquatre quirats: ara ja's tindrien per satisfets perden-hi la meytat tan sols. No hi ha enlloch fe ni veritat: quan a mi'm venia de gust fer-ho, no'ls hauria pas pogut acontentar, encara que de vint sous n'haguessin fet, ab poch espay, cinch-cents. En fi; ja que sabèu com puch donar-vos mal temps, o bon temps si'm plau, ¿per què'm mirèu de tan mal ull y malparlèu de la deytat meua? Si molt me feu, vos puniré per crim de lesa magestat, y vos donaré tan fort verí, que no hi haurà triaga que hi basti.

» — Vella pudenta y ubriaga! Ja podèu fer-me tot lo pitjor que puguèu! ¿Pensèu tal volta acabar-me les forces ab totes les vostres amenaces? Ja m'havèu llevada la escorça y sols me queda la rabassa: vegeu-la sota terra com més aviat millor, que jo, per més que'm movessiu brega, ni un sol carlí vos pagaria. Corrents! fugiu-me del devant, y no'm parlèu may més!

» — Ay, bon amich meu! en gran error estèu, al dir-me aquestes paraules. Deixem-nos de burles y de follies, perque'm sembla qu'estèu irat. Digueu-me: ¿per ventura'l sol dona constantment claredat al món, y en tot temps de l'any la meteixa calor? Y la mar ¿té potser tanta d'amor als navegants, que després de la bonança no'ls obligui a ballar el seu ball més amolinós, fent-los córrer perill de llurs vides? Gran maravella'm causen els homes, qui's pensen canviar-me'l geni si'm volèu creure, deixeu-vos de donar culpes a qui fa çò que déu; tothom ho sab ja y veu clarament que mon ofici es donar y pendre. Deixèu passar aquest vostre desfici, perque vull que siguem bons amichs; y vos donaré mil vegades més de riqueses y honors que may no'n tingueru.

» — No! no ho veurèu vós, alimanya vil, això de que d'ací avant vos ami; car més me plau que tenir de comportar-

» vos, morir-me de fam; que vós tampoch no sabríeu es-tar-vos de pendre'm tot lo que'm donguessiu.

» — Minyó! ja que tan orat sôu — digué-m ella, — tingueu-vos per dit que, quan menys vos ho pensarèu, hauré d'en-tremetre-us en tal borgit, que hi perdreu tot lo vostre, encara que sia poch çò que vos es romàs. —

» Y agafant-me pel braç altra vegada, m'engegà bon troç lluny del castell, car en veritat lo que jo acabava de dir y de fer no podia sinó desplaure-li. Mentrestant ella desaparegué, ab tal brogit, que semblava que'l cel se me'n vingué's damunt. De mi vos dich que si aleshores m'haguessin arrencats tots els queixals, no me'n hauria sentit poch ni molt, car per l'ira ab qu'ella va llençar-me, vaig perdre mos cinch senys corporals.

» Al cap de poch poguí recobrar-me, y aleshores vegí venir la més hermosa, a mon albir, d'entre totes les dones que avuy se despullen. No vos vull pas recitar a la menuda les seves perfeccions, car estich cert que cap home del món seria prou pera dir-les o escriure-les; y jo, pobre de mi, no penso atribuir-me semblant presumpció de bastar a fer çò que altres no farien.

» Venien ab la susdita senyora set donzelles molt ben compostes y ornades ab riquesa, emperò a la moda antiga, la qual no es gens a propòsit, avuy per avuy, pera dones que caminen per les cimes. Ab tot y que apareixien primes de cos y esbeltes, me feyen l'efecte, per llurs cares, que tenien molts anys, y que durant aquests havien deguts sopor-tar greus afany y fatigues. Quan totes juntes foren aprop de mi, qui geya de boca-terrosa, la gran dama qui se'm presentava ab tan reyal seguici, va pendre-m el polç un moment, y digué: — Aquest home està en perill! — Jo diguí: — Senyora, ¿quí sôu vós, la que tan mala nova'm duheu? Digueu-m'ho tot seguit, y si es que vós podèu ajudar-me. —

» Ella'm feu de resposta: — Si molt ho desitgèu, fill estimat, jo vos ajudaré; car aytal es la malaltia vostra, que podré guarir-vos-la ben prest. Tots aquells qui han volgut anomenar-me Prudencia han estat en lo just; y, posat cas que de mi volguèu pendre consell, el vostre guariment vindrà depressa; emperò no vull que us oblideu d'ací avant d'aquestes donzelles, les quals, per més que tan velles vos semblin, són les més excelents del món: són les set arts liberals, que may se separen del meu costat.

» — En bona fe, mereixen elles, senyora, esser honrades per tothom; y vos juro que, tant com viuré, seràn amades per mi de bon cor. Ara vos prech que volguèu dir-me, abans que l'ànima no deixi'l meu cos, quin es el meu mal, car temo defallir si en breu no'm donèu socors.

» — Fill meu: la greu malaltia que patiu es ignorancia; si haguessiu après quan hi ereu a temps, no haurieu feta la ximplera en que havèu caygut de coll. M'apar qu'havèu estat sobradament taujà, volent contendre ab la bestia qui cent vegades havia de metre-us de cap al sach. Bé us dich, emperò, que'm plau força veure com l'havèu desenganyada del tot, car ella's té per ben mal pagada de vós y dels vostres semblants. Per çò que veig, ella es la causa de la malaltia que teniu, y es ella qui ab falses informacions vos ha dut fins a les portes de la mort: com sia que (no m'ho neguèu pas, siguèu sincer) encara estèu cregut de qu'ella vos pot donar mal y bé! Conech de cert lo qu'en el vostre interior ne pensèu, encara que vos hi haguèu barallat.

» — Senyora — diguí jo, — sens tota rahó negaria çò que vós heu dit, y mentiria per la barra, dit sia ab perdó, si volgués sostenir lo contrari.

» — Donchs en gran error estèu, fill meu, creyent tal cosa: ab els ulls oberts no veyèu el cel, la terra y la mar. —

» Aleshores volguí aixecar-me, y ella'm digué: — Asse-

baptisme, sinó tal volta a qui li donà'l nom. En aquest cas podria Metge esser tan bé un cognòm com un ofici: el de la persona estranya a qui l'autor maleheix per no haver-li donada la mort en lloch de fer-lo batejar.

(1) Això, qui podria esser entès senzillament com una declaració dels humils orígens familiars de l'autor, apareix expressat com a concepte tan absolut, que sembla una insistència sobre lo declarat abans: en efecte, may ab tanta exactitut se podria dir, com d'un infant abandonat al néixer, que quan vingué en aquest món no hi portà res, y que la Fortuna li donà fins el menjar; missió aquesta que la natura posa en condicions a la mare, per desvalguda que sia, pera realisar per ella meteixa. Sembla, donchs, evident, qu'en Metge no conegué tampoch aquella a qui degué la vida.

» yeu-vos aprop meu, car veyent estich que la malaltia vos
» ha obscurida molt la inteligencia. —

» Y quan haguí fet tot çò que m'ordenava, me preguntà
» així: — Mon car fill, ¿sabèu qui ha criades totes les coses
» que mirèu? — Senyora, ja fa vint anys (1) que sé, ab tanta
» certesa com que dech morir, que feu el cel Aquell qui per
» nosaltres volgué sofrir greu passió y mort. — Y, donchs,
» puix creyèu que Deu creà'l món, no dubtèu pas que totes
» les seves criatures fan allò qu'Ell vol, y que res no poden
» fer contra sa voluntat ni contra lo que per Ell es permès;
» per lo tant, si la Fortuna vos promet malefics o benifets,
» ¿còm es que li donèu fe, sabent prou clarament que la seva
» potestat no té res d'absoluta? — Senyora: per vençut me
» tinch en aquesta capdal qüestió, mes vos prech que un ar-
» gument me valgui, si'l dich; y no vos ho prengueu per
» enuig. — Diguèu lo que vos plagui, fill meu, que de mals y
» de béns ja'n só vists de totes les maneres. — Senyora: el
» meu cor se troba en la major aflicció que may no fou, car
» ab probes bastants m'havèu demostrat qu'allò qui es obra
» de Deu no pot fer res sense'l poder o la permissió d'Ell:
» aytal cosa crech per virtut del sagrament del baptisme.
» Donchs ara permetèu que vos proposi'l silogisme següent:
» Aquell qui vol mal o'l permet, es igual a l'home injust;
» Deu, segons acabèu de probar-me, permet cometre malves-
» tats innombrables; donchs, resulta que Deu es injust. Aytal
» conclusió no val ni'l preu d'una fusta corcada, car no es
» verdadera; segueix-se, donchs, que la primera o la se-
» gona [premisa] ha d'esser falsa; respecte de la major no
» m'hi podèu dir res, car es evident y claríssima; per lo tant,
» puch dir-vos sense immutar-me qu'estarà en erra aquell
» qui voldrà mantenir la certesa de l'altra proposició, car
» aleshores resultaria evident que Deu es la causa de tots
» els mals.

» — En aquesta manera d'argumentar — me replicà — hi
» ve inclosa, fill meu, una gran confusió, car no deu esser
» això entès tan cruament com vós ho entenèu: la menor [de
» les proposicions], que vós diheu esser falsa, jo vos repe-
» tesch qu'es vera y aprobada molt suficientment per cler-
» gues y sants doctors. Encara que Deu permeti moltes
» errors y malvestats, a nosaltres ens correspon molt sovint
» esmenar allò que mal ordenat sia; heu de saber qu'es veri-
» tat pura y rahó fonamental, admetre que [Deu] no consent
» qu'en el món sia feta cosa alguna sense rahó. — Donchs
» ara vos diré, senyora, que'm sento més torbat que may.
» ¿Còm respondreu al juhi que un hom se forma quiscún dia
» (qu'en bona fe, quasi'm torno heretge) al veure que'ls bons
» sofreixen mal, y que'ls malvats arriben a igualar-se ab els
» prínceps y grans senyors, disfruten honors y riqueses, y
» són adorats pels pobles y may no saben què es l'adversitat,
» ni coneixen els mals ni'l plor? — Mon car fill: prou estèu
» enganyat al creure que'l suprem bé de la terra sia possehir
» grans riqueses y honors. — Y així es! car l'home qui res no
» té, es estimat per menys d'una malla falsa; en cambi, veig
» que al qui es rich tothom li fa gran festa. — ¿Sabèu, fill
» meu, què li manca a l'home rich? Poder veure a Deu; y, pera
» això, no li basta pas tota la seva hisenda. No podèu pas ne-
» gar-m'ho; car ni les honors ni les prosperitats no fan gua-
» nyar el paradís a ningú, sinó es el confessar-se, penedir-se
» y respectar els deu manaments; perque a Deu, qui es la bo-
» nesa suprema, li plauen més les bones obres que riquesa,

(1) Volent entendre que aquests vint anys marquen el temps en que l'autor era infant, y pogué adquirir les nocions elementals de qu'es tracta, el passatge del poema determinaria l'any 1361; encara's podria suposar, per convenció atribuïda al concepte, que aquest any fos el meteix de la naixença d'en Bernat Metge.

» honor y favor temporal, qui serveixen tan sols pera fer cau-
» re dintre'l foch d'infern als qui posen en aquells la esperan-
» ça; aytals coses fan decantar sovint les balances pel costat
» de la culpa, y a molts deixen morir en la obcecació sens
» esperança de mercè. D'aquells altres qui ab fe constant
» serveixen a Deu, prescindint del món, podèu comptar que,
» jatsia que no assoleixin prosperitats en aquest segle, Ell
» els ho sab premiar bé en el paradís, y encara hi guanyen.
» Així y tot, en aquest món indigne, qui fa damnar els qui'l
» serveixen, alguns són també'ls qui, havent conseguit béns
» y honors temporals, no per això seràn privats de la gloria
» del cel, car a Deu es manifest que no refusen amparar els
» pobres famolenchs, ni desitgen usar malament de les ri-
» quesas del món: cert es, ab tot, que són aquests tan pòchs
» en nombre, que no hi ha quasi necessitat de parlar-ne. Així,
» donchs, puix vos he demostrat ab clares probes el perill
» que hi ha de caure en damnació per causa dels béns tem-
» porals, se segueix esser falsa la vostra creença de qu'en
» aquests sia'l bé suprem; volguèu-ho o no, haurèu de pro-
» clamar que Deu tan sols es el sobirà bé, car, segons io vos
» he probat y vós havèu reconegut, Ell fou creador de tot el
» món; y si, donchs, cal donar-lo per ben fet, ja sabèu que
» molt més encara que la criatura es perfet Aquell qui l'ha
» creada; res d'obscur no té aquest argument, y tot home,
» per grosser que fos, podria perfectament entendre'l. Qui
» vulgui, donchs, tenir a Deu per company ab el compliment
» dels seus preceptes, no té d'anar ab el cap cot, tant com
» sapiga soportar les adversitats; com sia que la pobresa
» resignada es molt agradable a Nostre Senyor, essent-li, en
» cambi, molt desplaent la que hom sofreix ab contrarietat.
» Cert es, donchs, aquest corolari: que amar a Deu es el
» sobirà bé, y que val més esser tot d'Ell, que del món enga-
» nyador, y que aquell qui ab amor vera l'ama, regnarà ab Ell
» per sempre més; concloch, donchs, que'l malvat, per rich
» que sia, no posseïx cap bé, y que l'home bo, essent amic
» de Deu, té ab això l'únich bé perdurable. Encara vos diré
» més, fill meu: posèm que l'esser honrat en aquest món sia
» una de les felicitats més grans, lo meteix que possehir
» molt diner y molts vestits de seda y d'or, y el viure exempt
» de tota lley de contrarietat, y el poder fer anar l'adversa-
» ri al punt que un hom vol; molts diràn que, per lo general,
» constituïeix tot això una molt gran prosperitat, y que'l qui
» no té res y viu en mitg de continuats contratemps es malhau-
» rat. Y dirèu vós que'l món està molt mal ordenat y que les
» coses hi estàn mal repartides, perque veyèu molts homes
» malvats vestir bé, y tenir diners y tot lo que volen, men-
» tres que'ls bons no saben còm abrigar-se, y tenen de pen-
» dre'l sol si's volen escalfar.

» — Certament, senyora, que si es així, tota la humanitat
» en pes no'm faria declarar lo contrari.

» — Ara veig, fill meu, que volèu guarir de la enfermetat
» vostra, puix m'havèu clarament demostrat l'altesa dels
» vostres sentiments. Desd'ara no tingueu cap por, que, si
» Deu vol, serèu guarit. Vós creyèu, segons veig, que aquells
» homes qui presenten semblança d'honorables, tenen en
» realitat les virtuts que vós pensèu, y que'ls qui són judi-
» cats com a dolents sien veritablement injusts y malvats;
» donchs heu de saber que'ls judicis dels homes no són may
» iguals, y que vós tindreu per bons, honrats y benefactors
» els que la demés gent tindrà per malvats; y, al revers; y
» així no sabréu tampoch quins seràn mereixedors de bé o
» de mal. Encara vos ho diré més per menut, a fi de qu'en-
» tenguèu més bé la veritat: Suposèm que sòu tan dreturer
» que coneixèu els bons y els mals; no per això sabréu jutjar
» els mereixements de quiscún, car no hi ha en aquest món
» altre vertader jutge sinó Deu, qui, ab son infinit saber,

• coneix de quiscú çò que fretura, y fa per quiscú segons els
 • mèrits y mitjançant-hi la seva gran pietat. Així, ¿no fou
 • gran maravella y molt amagat juhi de Deu, el de don Pere,
 • quan fou gitat de Castella per Enrich, ab tot y que aquell
 • era rich y poderós, y veritable senyor del seu reyalme?
 • Emperò Deu volgué fer-ne gracia al qui hi tenia mal dret
 • segons judici de les gents, les quals deyen qu'Enrich de-
 • mandava sens mica de rahó; y, finalment, molts opinaven
 • que, a no esser la parcialitat de Nostre Senyor, el Rey
 • don Pere era tal que hauria llençat del món son enemich.
 • Dich per això, que'ls divinals juhis són sempre fundats en
 • la justícia, encara que sien contraris al sentir dels ho-
 • mes vulgars y menyspreuadors de les coses qu'ells imagi-
 • nen menyspreuables. Molts homes seràn reputats bons pel
 • món, y no voldrán executar cap mala obra; y seràn, ab tot,
 • de tan frèvola condició, que potser a la primera contrarie-
 • tat deixarien el bé que començat haguessin, pera fer-ho tot
 • seguit ben malament: la divinal excelència, veyent la flaca
 • voluntat d'aquests, no'ls vol ficar de cap al sach, pera que
 • no deixin d'obrar bé. També n'hi ha alguns qui tot llur
 • esser han posat en Deu; y Ell, qui veu la gran ardor ab que
 • llur cor s'es entregat a la seva Providencia santa, no vol
 • que sien agreujats de certes malalties, les quals donarà a qui
 • bé li placia. D'altres n'hi ha encara, als quals confia la clau
 • del regiment de la cosa pública, per tal que'ls inichs hagin
 • el càstich del mal que fan. D'altres n'hi ha també, als quals
 • Deu pendrà gran part de l'hisenda d'aquest món, a fi de
 • que per orgull no sien despossehits de tot bé celestial;
 • y vol que per ben pagats se tinguin ab çò que bonament
 • vulgui donar-los. Alguns n'hi ha encara, als quals vol
 • temptar donant-los adversitats sobre adversitats: d'aques-
 • ta manera són enfortits en l'exercici de les virtuts, sense
 • que se'n facin per això un motiu de vanagloria. Alguns n'hi
 • ha qui, morint, han conquerit el regne de Deu, car ab
 • paciència han sofert vil escarni, y han permès que fos
 • destruïda llur carn per infaels, y han volgut passar aspra
 • vida pera donar-nos bon exemple de que poden més les
 • virtuts que les maldats. Mes dels homes qui no fan sinó
 • exercir el mal a totes hores, la gent no se'n estranya,
 • quan veu que són emplomats y condemnats a mort crudel;
 • no se'n maravellen tant, com d'aquells qui no ho mereixen,
 • perque, ademés, això es causa de dues aventatges: prime-
 • rament, el que sien castigats del mal que han comès els
 • homes dolents; y, en segon lloch, que s'espaoirixin, ve-
 • yent que'l mal no resulta bé, aquells qui a fer mal s'atre-
 • virien. Y ara vós me dirèu: — Dóna! prou que ho sé que Deu
 • es lliberal, car deixa que'ls homes qui'l mal cerquen el mal
 • trobin, y els permet fer llur voluntat; car per contents
 • deuen donar-se quan han trobat çò que cercaven. Y així
 • (podrèu dir encara), a molt home injust qui cercarà mal,
 • Deu li farà gracia de concedir-li tot allò que voldrà dema-
 • nar-li. — Mes jo vos diré, car fill, que'l malvat a qui Deu
 • farà tant de bé, tindrà tan perverses intencions, que, si la
 • fortuna li era tan contrària, causia en tals excessos que'l
 • condemnarien a mort inexorable. Alguns n'hi ha qui temen
 • en tanta de manera perdre la felicitat, que's guarden d'es-
 • ser dolents, a fi de que Deu no'ls privi de res; y si bé'l cor
 • d'aquests es d'una mal entesa humilitat, se'n segueix un
 • benefici, car ab el temor de no caure en la indigència,
 • deixen el mal camí y no pensen en cometre'ls pecats que
 • d'altra manera cometrien. Molts n'hi ha qui passarien a
 • degolla per un flori tot son llinatge, y causen mal a tothom
 • en quant per ells sia d'algun profit; emperò, quan ja tenen
 • farcit el sach y Deu ha vist que's són enfilats tan amunt,
 • els estima, y fan un salt tan gran, que s'hi trenquen
 • coll y cames, y ho perden tot, y romàn la llur fama de-

• nigrada per sempre més. Encara hi ha, que a molts mal-
 • vats els es concedida potestat d'infligir càstich a la gent;
 • emperò vós heu de presumir d'això qu'es fet pera exerci-
 • tació dels bons y condemnació dels dolents: car els sants
 • qui volgueren sofrir mort crudel per Nostre Senyor, no
 • haurien aconseguida l'àurea corona [del martiri], si no
 • haguessin existit homes prou malvats pera privar-los de
 • la vida. Y després, quan els malvats heuen càstich, tothom
 • els pot llençar la seva imprecació, car ab rahó duen el
 • feix que havien cercat durant llarch temps. Per tot lo qual,
 • tingueu per decidit, que Deu es sobirà jutge; que tot quant
 • es, tot quant fa y tot quant pugui fer es subjugat al seu
 • voler; y que tot està ordenat tan bé, que no fretura de mi-
 • llores, essent gran erra la d'aquell qui's posa en cor de
 • fer, de dir, de permetre, de voler, de considerar les coses
 • ab intenció de que són fetes desrahonadament. Emperò
 • aquests transcendents judicis no poden esser capítols per la
 • inteligencia humana; y, essent així, no'n volguèu d'ací avant
 • disputar ab hom vivent, ans, creyèu si vos plau, que Deu,
 • bondat sobirana, hagué voler de crear a bona fi tot lo del
 • món; y si volèu considerar-ne'l definiment, compendreu
 • qu'en aquest món may no hi ha hagut mal, sinó bé. En defi-
 • nitiva dech dir-vos: el mal no es sinó l'absència del bé, y,
 • per lo tant, el mal que l'home fa no es res, com sia que no
 • es res tampoch la privació. Ab lo qual crech haver de-
 • mostrat clarament que la Fortuna es bona sempre.

• — Senyora — diguí jo: — may ningú no'm creurà si li
 • dich una semblant cosa, y per lo que a mi toca, ni vol-
 • dria tan solament parlar-ne; suplich-vos, donchs, que m'ho
 • espliquèu més bé.

• — Molt amat fill: als qui voldrán dubtar-ne, heu de dir-
 • los que Deu l'ha volguda crear [la Fortuna] a fi d'exercitar,
 • castigar, remunerar o corregir els bons y els dolents, se-
 • gons quiscú mereixi, çò es: infligir càstich als malvats per
 • llurs culpes; remunerar als homes bons; estimular als justs
 • a que no tinguin presumpció de sí mateixos, y a que no
 • s'atreveixin a mal corregir als qui són injusts. Tots els qui
 • sostenien lo contrari d'això, hauràn d'assentir-hi, car ells
 • no tenien cap rahó bona, evident y veritable qui'ls per-
 • metés creure que la Fortuna no es may dolenta, encara que
 • pugui esser mal agradosa. Podèu dir-los, ademés, que
 • tothom qui tingui bon seny y rahó natural, té sempre la
 • Fortuna en les mans seves; car la que tindreu per mala, si
 • la suportèu pacientment, servirà pera fer-vos veure'ls
 • falliments vostres, y conseguireu d'ella'l paradís, a cambi
 • de qu'en aquest món vos causi torment.

• Car fill: com sia que ja heu entès ben clarament tot
 • això, ja vos tinch per guarit de la vostra malaltia, y vos
 • ne podèu tornar: suplich-vos no més que volguèu dispen-
 • sar-me, car estich una miqueta enfeynada. —

• Va semblar-me que m'hagués pegat en el rostre ab
 • falles de foch, perque no m'hauria encara volgut separar
 • de la seva excelència. Ab delicada voluntat va acompa-
 • nyar-me fins a la riba y'm feu embarcar en la propria nau
 • que m'havia servit pera venir. Y digué:

« — Donzelles: que quiscuna de vosaltres li dongui una
 • besada plaent! —

• Y jo'm volguí agenollar, ab intent de besar-li les mans;
 • emperò ella va córrer a anticipar-se'm, abraçant-me y be-
 • santme ab molta honestat. Encontinent les altres, ab cara
 • somrient, m'abraçaren, y tot joguinejant vararen la barca;
 • desapareixent tan depressa del meu devant, qu'en el
 • meteix punt ja no les vegí, ni res tampoch de çò que vos
 • he recomptat.

• Aleshores me vaig retrobar en el propi indret en que
 • al començament estava, quan el vent y la mar contraris

» me feyen rodar el cap; y ben prompte arribí al lloch hont
» m'era recullit quan vaig donar fe a les paraules d'aquell
» vilanaç espellifat.

» Sobtosament, al punt meteix d'abandonar la barca,
» donà aquesta davant meu tan forts cruixits, que'm va sem-
» blar com si's rompés tota; y, al girar-me, ja no vegí res, ni
» coneguí si era dret camí'l que jo feya. Emperò, abans que
» claregés el dia, y a fi de que no'm tinguessin en mal con-
» cepte per haver-me llevat tan de bona hora y haver-me'n
» anat tot sol a distreure (car ningú no es considerat ací
» gayre més que un caragol, si no's dóna'ls ayres de gran
» senyor), me'n torní depressa passejant al meu hostatge,
» en la ciutat de Barcelona, en la qual nasquí y ahont, si
» puch esser cregut, vull morir igualment.

» Y, ab tot això, que Deu vos ajudi, y vos reservi, pera
» després de la mort, el paradís; car no sé concebre cap altre
» deport més exquisit que aquest.»

El llenguatge d'aquest poema contrasta ab el de les produccions en prosa de l'autor; cas que's repeteix en quiscun dels escriptors catalans anteriors a Ausias March. En efecte, sabut es de tots els romanistes, que'ls preceptes literaris de la gaya ciencia, fixats y en certa manera codificats pel Consistori de Tolosa, pesaren damunt la poesia catalana dels primers temps y durant una època encara en que ja la prosa havia assolit entre nosaltres un esclat extraordinari, fins al punt de que, escriptors com en Lull, al escriure en vers, ho fessin emprant vocables y formes provençals, y s'esforcessin en plasmar llurs inspiracions dintre'ls cànons de les lleys d'amor, fóra de les quals era opinió de que no podia reeixir de cap manera l'obra poètica. Aquest es també'l cas d'en Bernat Metge: el qui apareix en la traducció de *Valter y Griselda* y en el seu *Somni* com un coneixedor acençat de la llengua vulgar del país, y sab doblegar-la a les més subtils exigències del pensament, fa ús en el *LIBRE DE FORTUNA Y PRUDENCIA* d'un llenguatge convencional, ple de flexions estranyes al nostre idioma y, a estones, perfectament arcaich pera l'època en qu'escriu. Era això un esforç, mitjançant el qual els nostres poetes no podien pretendre altra cosa més que demostrar una cultura literaria qui res no tenia que veure ab el veritable sentiment poètic. A l'Ausias March, com hem dit, li estava reservada la empresa d'infondre a la nostra poesia l'escalf de vida y de passió de que abans d'ell apenes n'existien precedents.

Del meteix Bernat Metge, emperò molt més divulgada en els nostres temps, es la producció intitolada *Lo Somni* (1), la qual es considerada com l'obra capdal d'aquest autor. La data de la seva composició s'ha de fixar entre'ls anys 1396 y 1399, y el mèrit principal, que tots els crítics estan d'acort en reconèixer-li, radica en l'estil, d'una elegancia y d'una precisió jamay superades en el nostre idioma.

Ja hem dit en altre lloch (BIBL., 230) quines foren les circumstancies immediates qui provocaren la composició del *SOMNI D'EN BERNAT METGE*, a la mort del rey en Joan I. Emperò aquí devèm referir-nos ademés a certes circumstancies de caràcter personal qui són la rahó interna de l'obra.

En Bernat Metge tingué necessitat d'escriure'l *SOMNI* pera justificar-se, en l'ordre moral al menys, com a secretari del monarca difunt, en un procés que li fou seguit, y per

rahó del qual fou empresonat, fins que's demostrà la seva innocencia: això resulta, no solament del *SOMNI*, mes també dels documents suara publicats pel senyor Ferrán Soldevila (1).

Altres sentiments encara contribueixen a explicar la gènesi d'aquest llibre, de significació tant o més personal que'l de *Fortuna y Prudencia*: els dubtes materialistes qui traspuen en les altres produccions del nostre autor, són presentats francament en el *SOMNI*; y encara que la conclusió apar esser-ne d'acort ab la més sana ortodoxia, un cert regust d'escepticisme sembla despendre-s de les seves planes. D'altra part, en Metge aprofità, segons sembla, la ocasió pera venjar-se d'una dòna, de qui sembla haver rebuda greu mortificació'l seu amor propi d'home de món: aquesta dòna no era pas sa muller (en Metge havia contractat matrimoni en 1390), y no'ns apar del tot impossible fos aquella na Violant Cardona, *civilitatis Valentie muliere soluta*, de la qual consta que'l nostre escriptor hagué un fill, llegítim pel rey Martí en 1402 a instancies de la mare, emperò qu'en Bernat Metge repudià com a tal fill lledesme, dos anys més tart, obtenint del rey que anulés aquella llegitimació, otorgada sense coneixença del pare.

De tot plegat ne resulta que'l secretari de Joan I hagué de sentir-se fonament atribulat després de la mort del seu senyor, ab el qual l'unien lligams de personal amistat contrets en la juvenesa (2). Reduït a presó, y essent home ja de natural cavilós, segons se desprèn d'altres obres seves, trobà com un derivatiu a ses persistents cogitacions la composició dels quatre llibres del *SOMNI*, que degué escriure poch després de recobrada sa llibertat, y dels quals volèm fer un ràpid anàlisi.

Troba't-se en Bernat Metge en la presó, un divendres, vers la mitja nit, s'adormí obsessionat pels seus pensaments angoixosos. Estant així, se li aparegué'l rey Joan, son senyor, acompanyat de dos altres personatges: l'un d'ells, jove y gentil, ab una lira a les mans, era'l cantor Orfeu; l'altre, molt vell, ab llarga barba y orb, era l'endevinayre Tiresias. De més a més, entorn dels tres arribats, se debatién, cridant y udolant, una colla de falcons, astors y cans de tota mena.

El rey començà per tranquilisar al seu antich secretari, qui's mostrava terriblement espaiat, dient-li: « — Allunya de tu tota temor, car jo só certament aquell que tu t'imagines. — ¿Còm pot esser això, senyor? (objectà'l presoner), ¿no morireu l'altre dia? — No vaig morir (replicà'l rey), » no vaig fer més que abandonar el meu cos a la mare terra » y entregar a Deu, qui me l'havia donat, el meu esperit. »

Ja tenim entaulada la discussió: en Metge comença dient-li, nèt y clar, que no creu que l'esperit sia res; y tot el primer llibre de l'obra ve constituït pels rahonaments ab els quals el rey Joan, com a testimoni de major excepció, argumenta a favor de la immortalitat de l'ànima humana y sobre'ls destins ulteriors d'aquesta després d'abandonar sa forma corporal. Per sa part, en Metge, argumenta en sentit contrari, presentant cruament les seves opinions racionalistes, que'l seu interlocutor va destruint l'una darrera l'altra, fins a conseguir que l'incrèdul se reconegui, no solament il·luminat,

(1) *Documents relatius a n'en Bernat Metge*, en el volum VI de la revista *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona, 1912).

(2) En Joan I era nat en 1350; en Metge, nat poch abans de 1361, com acabem de veure (BIBL., 283, nota), podia tenir aproximadament la meteixa edat. Desde abans de 1376, quan abdós haurien passada la vintena, apareix unit en Metge a l'infant Joan ab caràcter de privat o confident, beneficiant-se aquell en repetides ocasions de la protecció del príncep.

(1) Ha estat imprès quatre vegades en aquests darrers anys. L'honor d'haver donat a conèixer el *Somni d'en Bernat Metge* per primera vegada correspon a n'en J. M. Guardia (París, 1889); edició qui va acompanyada d'una traducció francesa moderna.

sinó del tot consolat per les paraules del rey. Y ab això's passa a tractar d'altres qüestions.

Quatre coses són aquelles sobre les quals el presoner interroga a son visitant en el segon llibre del Somni: la causa de la seva mort sobtosa; què es d'ell; per quina rahó es vingut a visitar-lo en la presó; y qui són els dos personatges qui li fan d'acompanyants.

Respecte a lo primer, no pugué esser més clara la resposta: el rey Joan morí perquè era arribada la seva hora. Emperó no era això lo que volia saber el secretari, sinó la rahó de la seva mort imprevista. Aleshores el rey li diu així:

«Jatsia que algún feel cristià no deja, ne si savi es, no
» puixa morir sobtat (per tal com tostemps, pensant que la
» mort li es prop, deù esperar aquella, no solament cascuna
» hora, mas cascún moment), emperó pus entens que la mia
» sia estada sobtosa, dirèt la rahó per què es estada aytal.
» Alguns singulars dels regnes que jo possehia havents ini-
» quitat e enveja a tu e a alguns altres servidors meus e
» domèstichs, e desijant esser en lo loch hont, mentre jo
» vivia, vosaltres erets, donaren fama que tu e los altres
» que vuy sots presos erets homens de vida reprouada, e
» que haviets dissipat e usurpat mon patrimoni, em conse-
» llavets falsament, e desijaven que a tort o a dret fossets
» extirpats de la faç de la terra; e de fet se fóra seguit així,
» si Deus noy hagués provehit. Vehent donchs nostre Se-
» nyor Deus lo mal qui estava aparellat, e no podia molt
» tardar, e volent que als grans inconvenients qui venien fos
» tancada la porta, ordonà que jo morís sobtosament, per
» tres rahons. La primera per tal quels dits singulars, enve-
» josos teus e dels altres servidors meus presos, mostrassen
» lur iniquitat, e donassen ocasió que fossen ben coneguts
» en lurs costums e maneres. La segona, per tal que tu e los
» altres leals servidors meus poguessets jurídicament e en
» públich purgar e mostrar vostra innocencia, així com cer-
» tament farets, la qual era tan clara a mi, com ara es la
» immortalitat de la ànima racional. La terça, per tal que a
» les coses contengudes en les dues prop dites rahons no
» pogués esser donat algún empatxament.

«—Çò que havets dit darrerament, Senyor, no entén
» jo bé (insinúa'l secretari); suplich-vos quem ho declarets.»

El rey explica aleshores aquestes rahons: «—Si jo no fos
» mort, tan tost fóra vingut dret camí a Barchinona, e hague-
» ra fet tot çò que la dita ciutat (la qual a mos predecessors
» e a mi tostemps es estada leal e obedient), zelant e procu-
» rant tot profit e honor, me haguera consellat, així sobre'l fet
» de la justícia, com de la defensió de la terra, com de la ordi-
» nació de ma casa; car bé sabs tu que aquestes eren les prin-
» cipals coses que la dita ciutat a mi suplicant demanava, les
» quals los dits vostres enemichs e-perseguidors, fenyents e
» demostrants voler aquelles així com a profitoses a la cosa
» pública, sots color de bé, ab intenció dampnada, e per lur
» sol barat instaven. E si per mi fos estat complit çò que
» te he dit, no poguera seguir la demostració de lur iniqui-
» tat e de la vostra innocencia; car la dita ciutat nom ha-
» guera consellat que jo us faces mal, pus nol meresques-
» sets.

«—Senyor (insisteix encara'l presoner): ¿e quey calia
» morir sobtosament per açò? Car posat que fossets mort
» espau, e per discorrimet de gran temps, tot çò quem ha-
» vets dit poguera haver loch.»

Y el rey aleshores: «—No poguera; car si jo fos estat ma-
» lalt per algún temps, los dessus dits me hagueren ginyat per
» ventura a çò que volgueren, car vexat per la malaltia, més
» lurs amara complaure que si continuament me enuiassen
» ab lur importunitat; o, per ocórrer a lur iniquitat, pus
» vees que fos perillós de morir, jo haguera feta remissió

» general, jatsia noy fos necessaria, a tots mos servidors e
» domèstichs, per rahó de la qual fóra seguida gran infamia
» a tots. E per ventura per vostres perseguidors no us fóra
» estada observada aprés ma fi; ans ab color de aquella vos
» hagueren tots liurats a mort, donants entenent a la gent
» ignorant e irada contra vosaltres per lur enginy, que a
» instant suplicació vostra era per mi atorgada, per tal com
» vos sentiets colpables dels crims dessus dits, e de molts
» altres que us hagueren contra veritat imposats.»

Això apar fer néixer en el presoner una certa confiança respecte les conseqüències del seu procés; abundant encara'l rey en altres consideracions filosòfiques sobre la mort, y sobre la tranquil·litat ab que tot aquell qui virtuosament hagi viscut, pot esperar l'arribada de sa hora final.

A la demanda sobre què era estat d'ell a partir del moment d'ocorreguda la seva mort, el rey diu: «Esperança de
» consegir la gloria eternal me consola, y tristor, com ja
» no hi só, me puny continuament.» Tot seguit en Joan I es-
» plica al seu secretari com no havia pogut, al morir, assolir
» la gloria de Nostre Senyor, per tal com s'era abandonat en
» excés, durant sa vida, als plaers de la caça, y al delit d'ohir
» xandres y ministrers, y per haver-se inclinat a tota mena de
» prodigalitats, y, encara, per haver cercat la manera de co-
» nèixer algunes coses esdevenidores. Deus havia ordenat, per
» rahó dels seus excessos venatoris, que aquells falcons, as-
» tors y cans qui l'acompanyaven no'l deixessin tranquil un
» sol moment ab llurs xiscles y udolar inaguantables; per
» l'abús dels plaers de la musica y del cant, aquell jove de la
» lira produhia devant del rey sons desacordats, sense ritme
» y allunyats de tota melodia; finalment, l'altre home vellart
» era l'encarregat de reître-li a la memoria tots els des-
» plaers que havia experimentat en vida, com a càstich per
» haver desitjat conèixer l'esdevenidor.

També relata'l rey el judici a que fou sotmès, després del seu traspassament a l'altra vida, devant de Nostre Senyor. El diable pretenia tenir-hi drets, alegant que'l rey Joan era estat un dels principals nodridors del cisma dins la esglesia catòlica, causat per la elecció de dos papes després de la mort de Gregori XI. La Verge Maria intervingué en el plet, y intercedí davant de son gloriós Fill a favor del rey, per haver-la aquest tinguda sempre en gran devoció, y haver instituida perpetualment en sos dominis la festa anyal de sa Concepció Puríssima, prohibint, tocant a n'aquesta qüestió, que ningú gosés disputar ni afermar lo contrari; anticipant-se ab això a la declaració, per part de la esglesia, del dogma de la Immaculada.

Passa tot seguit el rey a explicar la rahó de la seva visita al presoner en aquell carçre. Compadit Nostre Senyor de veure com en Bernat Metge corria a perdició perpetual, seguint les doctrines d'Epicuri y creyent, d'acort ab elles, que l'ànima moria a l'ensemps que'l cors, manà al rey Joan que anés a mostrar-li clarament y per experiencia allò que no havia volgut creure may per inducció y autoritat d'altri. El secretari confirma al rey sentir-se convençut de la demostració, havent reconeguda la error en que abans estava, y's mostra molt agraït al seu protector de sempre, perquè fins en mort se plavia fent-li bones obres. A la oferta d'en Bernat Metge dels seus serveys pera d'ací en avant, si podien en alguna cosa esser útils al rey, se limita aquest a encarregar-li que no tingui celat a ningú res de lo que hagi vist y oït en aquella ocasió.

Relativament a la quarta y darrera de les qüestions proposades pel presoner al seu visitant, o sia sobre qui eren els dos personatges dels quals venia acompanyat, se limità'l rey a indicar a n'en Bernat Metge's noms: Orfeu era l'un, el jove qui duya la lira; l'altre, Tiresias, vell y orb; afegint no

més: «Llurs fets bé'm pens que no'ls ignores, car covinent » historial est, si donchs no ho has lliurat a oblit despuys » que jo desemparé lo cors. » En Metge recorda, en efecte, haver oït parlar d'un y altre d'aquells personatges, emperò no dels llurs fets; y així prega al rey lo'n informi. Mes el rey remet a quiscún d'ells aquesta suplicació del seu antich secretari, y els aludits se presten de bon grat a satisfer-hi, com en efecte ho fan en el llibre següent del *SOMNI*.

Comença Orfeu, en el terç llibre, per explicar la seva vida, y com hagué la hermosa Euridice per esposa; y la desgracia de que fou víctima aquesta fugint de les mans d'Aristeu. Recompta també la seva devallada a l'infern pera recuperar la perduda muller, y com, ab les melodies arrencades a son instrument, conseguí fer-se propícies les infernals potestats; y que, al entornar-se'n ab Euridice, la perdé novament per haver quebrantada la prescripció de que no's girés enrera pera miràr-se la; descriu lo infructuós del seu segon viatge, y la seva desesperació, ab la resolució presa de no amar may més dona alguna; la confabulació contra d'ell de tota la secta fembril en el mont Rodope; y, per fi, la seva mort a mans de les dónes mogudes de gran ira. Tot això es, per altra part, lo que d'Orfeu recompta Ovidi en el desè llibre de les *Transformacions*, y no hi ha pera què insistir-hi en aquest lloch.

Intervé en la conversa'l vell Tiresias, y ho fa començant per burlar-se del meteix Orfeu, qui tants de mals-de-cap s'havia presos a conseqüència de la perdua de sa muller; «Perderen més los cristians (li diu) quan los moros prengueren la ciutat d'Acre, que tu quan perdist ta muller, ni » si ara la perdies. Moltes vegades guanya hom perdent: » mas no es tothom bon arismètic.»

Orfeu s'inhibeix de discutir ab el vell, y aquest s'apodera del debat declarant a n'en Bernat Metge de bones a primeres que no esperi oïr d'ell paraules placentes y ilagoterres, car la seva missió no es altra sinó desenganyar a les gentes qui són víctimes d'un foll amor. El presoner declara ab convicció que ama y es amat per una dona qui iguala o sobrepuja en gracies y saber tota dona vivent. Y d'aquí pren peu Tiresias pera produir-se contra les dónes; mes abans d'extendre-s en més llargues consideracions, dona lloch a que Orfeu faci una detallada descripció de l'infern, y satisfaci a diverses demandes que, sobre'l meteix assumpte, li endreça en Bernat Metge.

Posat a parlar el vident Tiresias, explica en primer lloch sa propria vida, y com, un jorn, passant prop d'un riu, fou cambiat d'home en dona per haver donat un gran colp de bastó a dues serps. Així passà set anys, a la fids dels quals una circumstancia semblant li permeté recobrar sa condició primera. Recompta també com, havent degut intervenir en una disputa entre Jupiter y Junó, hagué de desplaure a n'aquesta; la qual, presa de gran ira, tragué'ls ulls a l'arbitre; damnatge que Jupiter subsanà en certa manera, conferint a Tiresias l'esperit d'endevinació. «Ja sabs, donchs (acaba » dient), la historia meua, y si puch o no guarir-te de la teua » amorosa malaltia.»

Entra en materia'l vell endevinayre, y fa la més cruel y desconsiderada de les crítiques contra les dónes. La sàtira del vell Tiresias puja encara de to concretament respecte d'aquella dona coralment amada d'en Bernat Metge.

Aquest per sa part s'emprèn la defensa del sexe femení, y ho fa per dos procediments: el primer, aduint tot el bé qui es en les dónes, posat que Tiresias no havia volgut recordar-se sinó de tot lo que tenen de dolent; el segon, dient tots els defectes qui són comuns en els homes, y dels quals era cosa injusta fer-ne a les dónes exclusiva atribució.

L'argumentació del galant cortesà de Joan I ocupa quasi

tot el quart llibre del *SOMNI*, sense, emperò, conseguir de l'implacable Tiresias que accepti per bona sa defensa de les dónes: tot lo més que reconeix en el defenedor d'aquestes es l'enginy ab que ha sabut parlar responent a lo que contra les dónes ell havia dit; emperò res que pugui haver cambiada la veritat. Finalment, el vell endevinayre aconsella a n'en Metge qu'encamini en lo successiu la seva amor en el servey de Deu y en l'estudi perseverant: «No't abe- » llesca negociar ni servir senyor terrenal (li diu); hages » assats treballat per altres, y enten en tos fets propis, no » dich, però, mundanals ni transitoris, mas espirituals y » durables, y especialment en conèixer y en mellorar tu » mateix.»

En havent formulades Tiresias aquestes màximes, els falcons, astors y cans del seguici del rey reprengueren llurs agres udolar y cridadaça. Y l'autor se despertà, ple de desconsol y tristesa, y privat fins a la matinada següent de la virtut dels propis membres, talment com si l'esperit els hagués abandonats.

La crítica contemporània s'es exercida d'una manera inexorable en despollar el *SOMNI* d'en Bernat Metge de tots els drets a la consideració de creació original. La portentosa erudició d'un sabi italià, n'Artur Farinelli (1), determinà una de les principals fonts a les quals el nostre escriptor era acudit a pouar abundosos materials pera la seva producció: importants fragments del *Corbaccio* de l'italià Boccacci apareixen quasi literalment transferits al terç llibre del *SOMNI*, en aquella part de sàtira contra les dónes que produeix el vell Tiresias. Es ab motiu d'això que'l senyor Farinelli arriba fins a declarar plagiari, sense atenuants, l'autor català.

Per la nostra part, en la edició que publicarem en 1908 (2), establirem ja'l fet de que una part del rahonament del rey Joan a favor de la immortalitat de l'ànima, provenia de les *Tusculanes*, de Ciceró; cosa que ja havia dit també en el segle xv en Ferràn Valentí.

Després encara, el nostre amich en Lluís Nicolau y d'Olwer, ab els seus admirables estudis sobre Bernat Metge (3), ha determinada la procedencia de molts altres dels materials utilitzats per aquest autor en la seva visió o *SOMNI* (4), arribant a la conclusió de la completa manca d'originalitat de l'obra literaria del secretari de Joan I.

Tal volta sia aquest resultat un poch mortificant pera'ls entusiastes de l'autor qui'ns ocupa; emperò, així y tot, ningú no pot deixar de reconèixer-li eminents qualitats. La composició del *SOMNI*, encara que degui esser considerat aquest llibre com un veritable mosaich, acusa una habilitat, un sentiment de les proporcions y un bon gust tan afinats, que l'obra resulta d'un gran interès y d'una lectura sumament agradosa; de l'estil, veritablement clàssich, ja diguerem abans lo que'n pensavem.

Pera seguir en lo possible un ordre cronològich, esmentarem en aquest punt una obreta, de ben poca importancia com a producció novelística, emperò qui té la seva significació dintre la literatura universal.

(1) *Note sulla fortuna del «Corbaccio» nella Spagna medievale* en el volúm *Festgabe für Adolfo Mussafia* (Halle, 1905.)

(2) *Lo Somni d'en Bernat Metge* (dintre la colecció «Histories d'altre temps»); pàg. xi de la noticia preliminar.

(3) *Notes al primer diàlech d'en Bernat Metge* en el volúm III de la revista *Estudis Universitaris Catalans*, pàg. 429. Encara'l senyor Nicolau prepara un estudi altrament complet sobre Bernat Metge.

(4) El propi autor cita ja diversos autors clàssichs y pares de la esglesia en el primer llibre, com autoritats aduïdes pel rey Joan.

Comença lo libre appellat visio delectable. compost a instancia del molt noble senyor don Johan de beamunt Canceller y Cambret maior del illustrissimo senyor don Carles Princep e Primogenit de arago : y de navarra . Compilat per Alfonso dela torra Bachaller del dit senyor Princep;

Prohemí

O Cor
guanyat p
diuersitat
de meritis
vostres e
virtuts q
precepta
hauien / tant
son a vos
mes con,

innet quant lo desig vostre sabut / era a ell mes sembnt . E quant sabi q tenien afeccio y voluntat immensa / de saber qual era la manera del tractat o quiscuna sciencia breument : ne quina delectacio era trobada en aquelles: co veseu que molts homens illustres y de loable memoria: hauien en adquirir sciencies guastada la vida . E no pensa neu allo esser sens causa rasonable . D'altra part veuen lo mon tenir gira da la cara a les utilitats y mundenals p hirs: y no solament menysprear / e in

crepar lo inuestigar de les sciencies: mas abominar / y perseguir aquelles . E per aquella causa volien per minus fos fet vn breu compendí / dela fi de cascuna : que quasi problemalment co tengues la essencia del que en les sciencies ere tractat . Hordimenys vos pla guera molt saber si fos possible : q en tengueren los naturals / y que podien atenyet per raho : del fi final del boni: y que oseren los talz dela bena uenturanca . si per auentura la posaren en aquest mon : o en laltre . E si en aquest en quines coses sta: com veram que diuersos son los fins dels homes: e quasi infinides les maneres del viure . E com tots no treballen p vna fi: ni per hauer vna manera o bens. queus semblana tal bena uenturanca no esser en aquest mon . E si era : no esser vna mas moltes . E si peruentura els vien q es apres quell home es mort: la tal beatitut si es en lo cors / o en la anima . Car primerament vehem que lo cors del home se corromp : alli noy ha bena uenturanca ni mala uentura / ranca : e si es en la anima : en quina manera es : o qual es aquella bena uenturanca: si es de neguna de aquelles coses les quals concrem p la villa : o son notories per los altres sentiments e si son aqstes : com poden star en la anima: e quina certitud pogueren ells hauer en raho de esser anima: despyt quell home mor: e quina manera tenen en prouar aco: ne sis poden aqui atenyet pues necessaries . E estes eren les coses en suma: ques notificauen ser desigades per vos affectuosament. ies quals no crec q sens assenyalada conexenca / y p fuda inuestigacio de moltes assenyalades coses: ser per vos i te a.iii.

E per tant senyor vos suplich (tant com puch) heus deman de gracia singular que aquest libre no passe en tercera persona: per que per ventura algun voluntari que no encontres ma fi: me increpas: e seria po sostentoor de pena sens merita. Noresmenys seria repres p queu he posat en paraules vulgars o que tant vbertament les coses amagades he declarat. Com fins a negu dels qui han scrit nou bage volgui fer. E duple los tals nom arguissen de presumtuos o audace. La resposta de aço es: que po nou befer sino per declarat vos los duples que tenicu: e no vogui fer dela clau tancaoura, pero en alguns passos que no era licit de parlar clarament digui q's

vos cobrie/per dar nos occasio d' de manar. E com (aptes del molt illustre senyor e Prinssep don Charles al qual deu p'sp sobre tots los uiuents) uos siau mon singular senyor: vull comunelar a vos tot lo que dins ma anima es tancat: e no vull que en aquella rest algun raco amagat lo qual vos palpablement no tingau en vostre dit. E ab tant rebeu esset primicies ods treballs d' des mtes mans perdonant ala error si allí sera. E lo ant a deu glorios per algun he si allí sera trobat: al qual pregue que en aquest mon vos do los bens dela seua gracia e virtuts: p en salut la benaue emurança perdurable pertostemps A
AEN;

Registre del present libre

A	los sent	alabaſtre	e que
Acabat	p sens	car axi	daſtra
Robrica	lentenſ	ſen: axi	B
del viure	ſolen	f.	Acabat
Comença	B	cauſa	Reſpos
B	ni de al	teix	altres
nes ſon	home	zelles	J
la forma	e ala	loch.	Dix la Verſta
goſes	digui	B	Dix la Rabo
que pocha	E	viure	lo qui
T	veuras	ventura	

Adigencant la vſulina gracia venguda es la fi de eſſet impreſſa la viſio delectable de Alſonço dela torre Bachaller. Impreſſa en la ciutat d' Barcelona a del peſes de Barthel vendrell mercader ciutada dela dita ciutat. Lo diſabte ſanct de paſqua a .xvij. del mes de abril lany dela noſtra ſalut.
Mill e .CCCCXXXIII

Se tracta del llibre de *L'INFANT EPITUS*, de procedència oriental antiquíssima, qui fou adaptat a quasi totes les literatures vulgars de la edat mitjana. En francès fou intitulat *L'Enfant sage à trois ans*, y la versió castellana, que pogué ésser impresa desde 1510, a Burgos, fou rubricada així: *Las preguntas que el Emperador Adriano hizo al infante Epitus*. La nostra versió es de la fi de la catorzena centúria y ha estat publicada en el «Recull de Textes catalans antics», segons el text de l'únic manuscrit que se'n coneix (1).

L'obra en sí queda reduïda a una tanda de preguntes, de caràcter transcendental unes vegades, del tot trivials en moltes ocasions, y tocant els més diversos temes del domini de la filosofia, de la teologia y de la historia sagrada. Les respostes són fetes alguna vegada en to humorístich; y quan pretenen ésser-ho seriament, cauen dintre l'empirisme més rudimentari.

Respecte de la falla qui serveix de pretext al diàlech, queda inclosa tota ella dintre una dotzena de línees del començament: una vegada fou un infant que's deya Epitus, el qual fou acompanyat a un príncep; aquest l'acompanyà a un bisbe; el bisbe a un comte; el comte a un rey, etc. El darrer de la serie fou l'emperador Adrià, qui dirigí a l'infant aquelles preguntes, de les quals y de les corresponents respostes fou fet el llibre. Y això es tot.

D'un text anàlech a l'anterior hem de tractar ara: el *LLIBRE DE SIDRACH*, que, provinent segons totes les probabilitats d'un text provençal (2), fou portat a la nostra literatura a les darreries del meteix *xiv*.^{en} segle.

Un rey idòlatra, anomenat Bocius, volgué fundar una ciutat a la entrada de les Índies pera guerrear desde ella contra altre rey, de nom Garab. Començà per voler fer bastir una torre, y, un cop començada la construcció, trobaren-se l'endemà ab tota l'obra destruïda; tornaren a començar, y, a l'altre dia, els ocorregué lo meteix; y així durant set mesos, trobant desfeta quiscún dia la feyna del dia abans.

El rey Bocius ajustà tota sa gent y els demanà consell: li fou aconsellat que fes cercar tots els endevinyes, filosofes y *astronomiayres* de sa terra, a l'objecte d'interrogar-los sobre'l cas. Foren noranta-nou els sabis qu'comparegueren, els quals, després d'haver-se esmerçats quaranta dies arreu en llurs estudis, a una veu digueren al rey: «Senyer: »aytals jorns, passats quinze jorns de la luna, a la hora el »dia que vos manarets, farets començar vostres obres; e »nos hi serem presents.» Y, en efecte, recomençada dintre les condicions prescrites la famosa construcció, y havent-hi treballat vigorosament tot el dia, l'endemà la trobaren, com de costúm, totalment aterrada. Irrat el rey, feu empresonar els noranta-nou sabis y els feu recloure en un castell tots plegats.

A tot això'l rey Garab s'enterà del succés, y trameté una lletra de burles al seu enemich, dient-li que si li volia donar sa filla per muller, qu'ell li deixaria veure acabada la torre y la ciutat y tot. El rey Bocius, acte seguit, feu fer una crida, oferint a qui li procurés manera de continuar la torre, donar-li sa filla per muller y la meytat del seu tresor.

Al cap de deu jorns de fer-se la crida, se presentà al rey un home vell qui li digué, que, tot y renunciant a sa filla y a son tresor, volia aconsellar-lo sobre'l fet de la torre. El consell d'aquest home fou que fos enviat a cercar el llibre de l'Astronomia, de Noè, que posseïa'l rey Traccabar, y

que, a la vegada, fos demanat a n'aquest que deixés venir el seu *astronomiayre* Sidrach.

Passarem per alt els episodis qui segueixen a l'arribada de Sidrach: la conquesta de la montanya maravillosa, anomenada Vert-de-Corb, per recordança del corb que Noè hi trameté després del diluvi; la intervenció del dimoni aconsellant al rey Bocius, desde dins d'una de les idoles que aquest havia erigit en la terra conquerida, que fes esquarterar en Sidrach, qui era cristià. La narració està conduïda de manera que'l rey Bocius y Sidrach han de discutir un dia respecte de la bondat de llurs respectives creencies: el savi convenç al rey de la falsetat de les idoles y de la existència d'un sol Deu veritable. A partir d'aquest moment el *LLIBRE DE SIDRACH* se transforma en una disputa teològica; el rey Bocius fa preguntes y Sidrach dóna resposta a les meteïxes. Com en el llibre de *L'Infant Epitus*, no totes les demandes del rey són d'alta ciencia teològica: n'hi han de ben puerils, com, per exemple, la de *què val més beure, vi o aygua?*, etc.

Desconexim la terminació del *LLIBRE DE SIDRACH*, perquè'l text català, que va començar-se a publicar fa alguns anys, com a folletí d'una revista literaria (1), s'es extraviat després, y ningú no'ns ha sabut donar rahó d'hont para actualment.

Prou coneguda la ficció alegòrica y filosòfica del *bachel·ler* Alfons de la Torre intitulada *VISIÓ DELECTABLE*, ha de tenir també'l seu lloch en la present ressenya de les obres de tendència doctrinal ab que compta la nostra literatura. L'original castellà fou escrit en 1454 (2) y degué ésser traduït al català una vintena d'anys després, per quant fou imprès en el nostre idioma a Barcelona, en 1484 (*BIBL.*, 292 a-b), a despeses d'un mercader barceloní, en Matheu Vendrell, del qual no se sab prou bé encara si tenia oficina propia, o si's servia de la d'algun impressor, que no s'ha pogut determinar.

L'assumpte del llibre es, d'acort ab el títol, una visió alegòrica, en la qual l'autor pren la veu de l'enteniment y la figura d'un infant qui ve al món en estat d'ignorancia y de pecat, y es instruit successivament per diverses figures qui representen la gramàtica, la lògica, la música, l'astrologia, la veritat, la rahó y la natura (3).

La edició catalana s'es feta desde molt de temps raríssima, segurament a conseqüència de lo perseguida que fou l'obra per la església en altres èpoques: un sol exemplar complet se'n coneix (4), en vista del qual se'n feu, en 1911, una edició facsímil, a despeses de la Societat Catalana de Bibliòfils (*BIBL.*, 100). Tampoch abunden els manuscrits d'aquesta traducció catalana: l'únic que n'hem pogut veure pertany a la biblioteca de l'Escorial (5); emperò hi ha notícia d'un altre còdex, que no sabem hont pugui parar actualment, y que'ns hauria interessat molt poder cotejar ab la edició impresa.

Aquest altre manuscrit, el darrer possessor conegut del qual fou el conegut bibliòfil en Ricart Heredia, ve descrit en el catàlech de la venda d'aquesta cèlebre colecció de llibres (6), en la forma següent: «8274. — Ass[i] comensan les »robrichas [d]ell libre appellat visio delitable compost per »lo ingenios Alfonso de la Torre... traduyt de lengua caste- »llana en vulgar cathala per lo honorable en France[s]ch

(1) *Revista Catalana*; Barcelona, 1892.

(2) Data qui consta en un manuscrit de l'Escorial (L-III-29) contenint el text castellà de la *Visión*.

(3) Ticknor, *Historia de la Literatura Española* (Madrid, 1851), vol. I, pàg. 445.

(4) En la biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona.

(5) Es el còdex O-II-21.

(6) *Catalogue de la Bibliothèque de M. Ricardo Heredia, Comte de Benahavis* (Paris, 1891-1894), vol. IV, pàg. 516.

(1) Biblioteca de la Real Academia de la Historia: còdex G. 35 del fons Salazar.

(2) Vegi's Bartsch, *Chrestomathie Provençale* (Marsburg, 1904, pàg. 334).

» Prats de la ciutat de Mallorca. — In-fol. badana antiga » marbrada. — Manuscrit del xvi.^{en} segle, en prosa, compost » de 115 fulles; caplletres ornades y en colors. »

Aquesta notícia confirma la que devèm a n'en Bover (1), qui, per referències d'un altre bibliògraf, diu qu'en Francesch Prats, poeta mallorquí del quinzen segle, sacerdot virtuós y lullista distingit, havia *escrit* la *VISIÓ DELECTABLE*, « libro que seguramente se ha perdido, ó á lo menos ignoramos su existencia ». Es evident qu'en Bover anava del tot desorientat en aquest assumpte; mes, admetent, segons totes les probabilitats, que'l còdex de l'Heredia fos del xv.^{en} segle y no del xvi.^{en}, es possible aventurar la hipòtesi de que aquest text y el de l'Escorial correspongussin a una única versió catalana, la meteixa que en 1484 fou impresa sense nom de traductor.

Podèm, donchs, conjecturar ab bastant fonament, que la versió catalana impresa de la *VISIÓ DELECTABLE*, es obra del prevere mallorquí Francesch Prats; emperò això no podrà esser demostrat complidament fins que's trobi aquell manuscrit qui havia pertenescut a n'en Ricart Heredia.

Lligat també, com l'obra d'en Francesch de la Torre, a la tradició lulliana, se'ns apareix un llibre anomenat *Spill de la vida religiosa*, imprès a Barcelona en 1515 (BIBL., 299-300), dins el qual, regint-se pel sol títol, no hi aniria probablement ningú a cercar una novela, de caràcter molt especial, certament, emperò del tot concorde ab l'ordre de narracions que ressenyem. La *HISTORIA D'EN DESITJÓS* (com haurà de dir-se'l llibre algún dia, al esser reimprès, a fi d'allunyar-ne tota confusió respecte'l seu contingut) podria esser escrita del propi Ramón Lull, si no fos perque, com a imitació evident d'una obra d'aquest autor, presenta molt atenuades les excel·lències d'invençió qui caracterisen l'obra imitada, y es, en quant a l'estil literari, molt inferior a la producció de l'escriptor mallorquí. Vegi-s com a mostra'l primer capítol:

« En vn gran desert habitaua vn sanct home y deuot religios, lo qual, com hagues seruit per algun temps a Nostre Senyor en frequentades y deuotes oracions y contemplacions, e en si mateix pensant y cogitant serca les coses » de Nostre Senyor, la tal cogitació li ensengue vn foch molt » ardent en la sua voluntat, lo qual foch era que ell afectaua » y desijaua que ell pogues amar a Nostre Senyor; per lo » qual desig tant inflamta y per complir aquell, ell determe- » na anar per tot lo mon per veure si trobaria qui li digues » com deua amar a Nostre Senyor.

» Partis, donchs, lo dit religios (lo qual se nomenaua » Desijos) de la sua cella, y ab molta affectio comença de cam- » minar per lo cami que començat hauia, en lo qual com molt » hagues caminat, vingue li al encontre vn pastor, lo qual en » vn gran y bell prat guardaua vn ramat de ouelles; de la » presencia del qual pastor lo dit religios se alegra molt, per » ço com hauia caminat molt per lo dit desert, sens hauer » trobat algu. Arribat, donchs, lo dit religios al dit pastor, » saludal dient: — Nostre Senyor vos guar! — Respos lo » pastor: — Be siau vengut, mossenyer. ¿Y que es lo que ser- » cau per aquest desert loch? — Dix lo dit religios: — Yo vaig » sercant vn caualler qui va perdut per lo mon, lo qual sos » vassalls lo han lançat de son estat y nol volen acullir; y ell » va sercant quil vulla acullir. No se per ventura si vos qui » estau en aquest loch solitari laurieu vist passar per assí. — » Dix lo pastor: — ¿Com se nomena aqueix gentil home? — » Respos lo dit religios: — Aqueix gentil home se nomena » Amor-de-Deu. — Lo pastor, ohit que hague que lo dit gen-

» til home se nomenaua Amor-de-Deu, digue: — Mossenyer: » aqueix senyor yo se be ahon esta. — Feu me gracia — dix » lo religios — quem encamineu y mostreu lo cami per hon » tinch de anar, car molt vos ho agrahe. — Dix lo pastor: » — Mossenyer, a vos es necessari caminar per aquest desert, » en lo qual trobareu vn bell monestir de monges solitaries, » y elles vos donaran raho de aqueix gentil home que vos » sercau; e teniu sperança de trobarlo, car ell a totes quan- » tes persones lo volen a totes se dona; tant es de bona e » simple condicio! —

» Gran fon la consolació que hague lo dit religios de les » paraules del dit pastor, specialment com lo posaua en spe- » rança de trobar lo dit caualler. Digue lo dit religios al » pastor: — Prech vos, per amor de Deu, me mostreu lo cami, » per ço com per ventura me perdria. — Dix lo pastor: — No » puch dexar aquest bestiar; empero, per amor de vos, yous » donare vn companyo ab lo qual y ab la ajuda de Nostre » Senyor, vos dirigira y vos encaminara. Preneu, donques, » aquest ca gros, lo qual vos mostrara lo cami. — ¿Com se » nomena aquest ca quem donau en companyia? — digue lo » religios. Respos lo pastor: — Bona-voluntat es lo seu » nom. —

» Partis lo dit religios del dit pastor, prenent comiat de » ell, portant al seu costat lo dit ca qui molt lo aconsolaua » (car en lo desig de seruir a Nostre Senyor es necessaria » bona voluntat); y, caminant per lo dit desert per molt spay » de temps, arriba en vn gran desert, en lo qual hauia vn gran » y bell prat, en mig del qual estaua edificat vn gran y » sumptuos palau; y, com se acostas lo dit religios prop de » aquell, veu que a la porta del dit palau estaua una donze- » lla, la qual li paria que fos simple; la qual donzella, com » veu lo ca que lo dit religios portaua, spantas tota. La qual » cosa com vehes lo religios, digue a la dita donzella: » — Nous spanteu, car aquest ca no fa mal ni nou a ningu. — » (Car la bona voluntat no fa mal a nengu.)

» Estigue tot marauellat dit religios com veu estar dita » donzella a la porta defora del dit palau, y tota sola. E di- » digue li: — Digaume, donzella: ¿que estau sperant aci? — » Respongue dita donzella, dient: — Stich sperant quant lo » porter de aquest palau obrira, per que pugua entrar. » — ¿Com es vostre nom? — digue lo dit religios. Respos dita » donzella: — Mossenyer: a mi me nomenen Vanagloria. — »

En el següent capítol en Desitjós es admès en la casa de Humilitat, de la qual es governador en Temor-de-Deu. En Desitjós demana a n'aquest noyes del cavaller Amor-de-Deu y el governador li diu que aqueix es son germà; y li trameta la donzella No-mi-done-res, pera que li dongui rahó del cavaller per qui demana.

La donzella No-mi-done-res satisfà a les demandes del religiós explicant-li com ella fou acompanyada a la casa de Humilitat per altres dues donzelles, anomenades respectivament Menyspreu-de-sí y Menyspreu-del-món; emperò Humilitat, o sia l'abadessa d'aquella casa, no li hauria volguda admetre, si no fos pel cavaller Amor-de-Deu, qui pregà pera que l'admetés.

Demana en Desitjós de qui eren filles aquelles Menyspreu-de-sí y del-Món, y li es respost per No-mi-done-res que la mare d'aquelles fou na Coneixença. Demana també si en Amor-de-Deu anava sol; y la donzella li diu que no, que duya un patge qui's nomenava Amor-del-Prohisme. En quant a la pregunta concreta sobre la manera de poder trobar al cavaller Amor-de-Deu, la donzella's veu obligada a trameatre en Desitjós a l'abadessa.

Els sis capítols següents li són necessaris a l'autor pera contar-nos l'entrevista d'en Desitjós y na Humilitat; la qual explica tota la seva historia, en termes semblants a lo ja

(1) *Biblioteca de Escritores Balcáres* (Palma, 1868), vol. II, pàg. 153.

apuntat, y ab idèntica intervenció d'innombrables personatges simbòlics.

En capítols successius venen explicades les entrevistes d'en Desitjós ab la donzella Confessió-de-sí-meteix, y ab altres donzelles més, filles de Humilitat; quiscuna de les quals invoca noves relacions de família ab altres personificacions abstractes.

Fins el capítol dissetè no ve mostrada «la senda per la qual deu caminar qualsevulla persona qui es desijos de amor de Deu». El religiós fa via per aquest camí, acompanyat, no solament del goç que ja coneixem (o sia Bonavoluntat), sinó ademés de Temor-de-Deu, qui li fa costat, y de Simplicitat, qui's precedeix. El meteix camí té nom: Paciencia, y es perseverant en aquest, que en Desitjós assoleix el palau de Caritat, a la entra'a del qual fa de porter en Amor-de-Deu.

Y a tot això no som sinó al capítol XX y l'obra'n té quaranta-tres; emperò a partir del XXXVI s'hi intercala una altra historia, del monjo Be'm-vull, el qual, havent emprès un viatge semblant al del Desitjós, errà'l camí, y entrà en la casa de Superbia, y acabà per casar-se ab Propria-voluntat, filla de n'Amor-de-sí. Aquesta segona historia representa esser tramesa per en Desitjós a un seu germà, pera que sàpiga quin camí ha de pendre, y per hont se pot errar y anar a casa de Superbia, «de la qual vos guart aquell Senyor al qual es lahor e gloria. Amen».

Encara té'l llibre, després de tot això, una segona part, anomenada de *contemplació*, de la qual ens interessa reproduir-ne'ls mots del començament:

«Molt estigue Desijos en casa del Senyor, servintlo » lo millor que podia; e pensa en si mateix de ajustar e fer » vn libre del millor que trobaria ne so que legis; lo qual no » tractas de altra cosa sino de aquelles paraules que lo » Senyor li havia dites, ço es: Yo e tu; lo qual libre volgue » nomenar *Libre de Amor* », etc.

En Desitjós compòn aquest llibre, servint-se d'altres dos que'l seu senyor li dóna, los quals molt perfectament parlen d'aquells mots, Yo e tu: l'un es el *Soliloquiorum*, de Sant Agustí; l'altre, la *Divina contemplació*, de Sant Joan Crisostom.

Aquesta segona part té vinticinch capítols, y, al darrera d'ells, hi ha encara una oració que compongué Desitjós una vegada que fou pres per malaltia, la qual oració «volgue la » posar aci, per amor de son germa, al qual ell scrigue » aquest libret».

Ens hem extès al tractar d'aquesta producció, a despit del seu poch valor literari y de la seva mediocritat com a creació novelística, per creure-la interessant com a mostra de la influencia lulliana en la literatura mística peninsular. La imitació del *Blanquerna* en el *Spill de la vida religiosa* apareixerà evident als ulls de tot aquell qui hagi llegida no més la ressenya feta anteriorment de la novela capdal d'en Lull: són els mateixos procediments (salvant sempre les proporcions), y encara'l recurs característich d'en Lull d'intercalar obres secundaries dintre'l quadre novelístich general. Y, per si això no fos prou, fins la segona part del *Spill* ve a complir, respecte de la HISTORIA D'EN DESITJÓS, una funció idèntica a la del *Libre de Amich y Amat*, respecte del *Blanquerna*: sinó que'l llibre tractant de *Jo e tu* qu'en Desitjós pogué arribar a escriure, romà a molta distancia d'aquell apassionat diàlech, fruyt sublimat del misticisme lullà.

El llibre del DESITJÓS, imprès a Barcelona, com ja diguerem, fou reimprès a Valencia, en 1529; d'aquesta segona

edició en Salvà'n descriu un exemplar que'n posseïa (1), y el dóna com escrit en dialecte valencià, emperò, ab tota seguretat que deu tractar-se del meteix text de Barcelona.

¿Qui pogué esser l'autor del *Spill de la vida religiosa*? En la primera edició'l llibre es donat com obra de «vn deuot » religiós, lo qual per humilitat calla son nom». Una nota qui's troba abans del colofó (2) dóna lloch a sospitar que l'obra originariament fou escrita en castellà y refosa d'un llibre de major extensió. Mes la primera part d'aquest supòsit queda desvanescuda en la traducció castellana del *Spill*, publicada, sots el títol de *El Deseoso*, primerament a Toledo, en 1536, y després a Salamanca, en 1574 y en 1580. La darrera d'aquestes tres edicions castellanes, descrita per en Gallardo (3), diu en una advertència: «Hizo el dicho libro » un religioso sabio y muy devoto de la orden del bienaven- » turado doctor de la iglesia San Hierónimo, el qual era de » nación catalán.» La circumstancia d'esser aquest text castellà de 1580 corregit per un altre religiós de la meteixa ordre, y dedicada la edició al general d'aquella, permet creure que'l corrector susdit coneixeria l'autor del llibre, pera poder dir d'ell lo que'n diu.

En suma, malgrat els nostres dubtes, deurà esser considerat el *Spill* com una producció catalana, obra d'un lullista barceloní de les darreries del segle xv, coetani del traductor de la *Visió delectable*. Tot lo qual estaria relacionat tal volta ab la escola lulliana que per aquells temps funcionava en la nostra ciutat.

(Repndrem aquest Estudi en fulles successives) (4).

(1) *Catálogo de la Biblioteca de Salvá* (Valencia, 1872), núm. 4013.

(2) Diu així: «Nota legidor que aquest libre propiament » es dit *alajo* en castellà, e *camí breu* en nostre vulgar, car » es estat sumat y abreuiat de vn altre libre lo qual contenia » en si tot lo proces que lo autor del prolech promet en lo » principi, ço es, com per venir a trobar amor de Deu se deu » hom exercitar en les cardinals virtuts y en les theologals; » empero porque la vida es poca y la art longa, per mes ex- » citar los legidors a legir (com mes se agraden de breuitat » que de prolixitat) perço es nomenat lo present libre camí » breu per amar a Nostre Senyor, per quant no proceïx del » modo nomenat sino solament lo proces es de casa de humi- » litat ahon deu arribar lo desijos de servir a Nostre Se- » nyor, y aqui deu esser be informat e instruhit; y apres que » sera be informat deu se partir de aqui y caminar per lo » camí de paciència; y per lo camí de paciència trobara lo » fi seu, ço es, lo palau de charitat, ahon es Amor-de-Deu » porter. Finis.» ¿Vol referir-se l'autor en aquesta nota a l'obra d'en Lull que s'havia proposat imitar?

(3) *Ensavo de una Biblioteca Española de libros raros y curiosos* (Madrid, 1863), vol. II, núm. 590.

(4) En els capítols qui han de seguir ens proposèm ressenyar els demés materials novelístichs de que tenim coneixença, presentant-los ordenats sots les rubriques següents: *La historia llegendaria y poetica; Les noveles d'amor y d'aventures; Llibres de cavalleries; La novela sentimental; La novela alegórica; La novela satirica.* El conjunt d'aquests estudis, imprès en el meteix format in-octavo de la «Biblioteca Catalana», formarà un fascicle del nostre *Novelari Català dels segles XIV a XVIII*, en curs de publicació, y deurà esser relligat enfront del primer dels tres volums qui compondran el *Novelari* referit.

D'aquí a aleshores, y com sia que no'ns refièm del tot de les nostres soles forces pera poder dur a terme dignament un treball d'aquestes pretensions, ens atrevim a suplicar als nostres amichs que vulguin ajudar-nos ab les llurs observacions, tant respecte d'algun punt de vista errat que hagin pogut remarcar en els capítols que ja hem donat a conèixer, com relativament a les omissions que no podrà per menys d'haver-hi. De tot els ne quedarem sincerament agraïts; y serà, en tot cas, degut a n'aquesta col·laboració, el que'l nostre *Estudi sobre la Antiga Novela Catalana* no resulti tan deficient com ens temem.